

Plaatsbeleving door D/doven en slechthorenden.

Een onderzoek naar de betekenis van thuis, school, werk, Dovengemeenschappen en daarbuiten voor D/doven en slechthorenden.

Mariëlle Leonie Stoll
Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen
Januari 2007

Plaatsbeleving door D/doven en slechthorenden

Mariëlle Leonie Stoll
Student nummer 1275569
Master Thesis Culturele Geografie
Januari 2007

Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen
Dr. B. van Hoven

Voorwoord

Deze afstudeerscriptie het resultaat van een, in totaal, één-jarig onderzoek naar de plaatsbeleving van D/doven en slechthorenden Het vormt het afsluitende deel van de masteropleiding Culturele Geografie. Deze masteropleiding en het bijkomende onderzoek heb ik gevolgd aan de Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen.

De interesse in het onderzochte onderwerp kwam tot stand tijdens één van de colleges in het kader van het mastervak 'Representeren van Plaatsen', alwaar Dr. B. Van Hoven de studenten voorlichtte over de verschillende onderwerpen waar studenten Culturele Geografie van het jaar 2004-2005 zich in hadden verdiept. Het onderzoek van Maaike Elzinga naar de plaatsbeleving van blinden, trok mijn aandacht. Omdat mijn oma zwaar slechthorend is, kwam ik tot de voorlopige probleemstelling: Wanneer blinden een afwijkende plaatsbeleving kunnen hebben van zienden, zouden doven en slechthorenden dan een afwijkende plaatsbeleving hebben van horenden? Hoewel tijdens het onderzoek de probleemstelling is bijgeschaafd, zijn de resultaten en de conclusie op deze probleemstelling te lezen in deze afstudeerscriptie.

Ik wil graag als eerste dr. Bettina van Hoven bedanken voor haar wetenschappelijke begeleiding tijdens mijn onderzoek. Zij zorgde ervoor, dat ik het beste uit mijzelf wist te halen, binnen de tijd die ik voor dit onderzoek had.

Daarnaast wil ik graag mijn oma bedanken, Roely Slomp-Groote, als inspiratiebron voor mijn onderzoek. Verder dank ik mijn familie en goede vrienden voor hun steun en de ontspanning die zij brachten in de afgelopen periode.

Als laatste dank ik alle respondenten die belangeloos meewerkten aan mijn onderzoek.

Mariëlle Leonie Stoll

Januari 2007

Samenvatting

In de Culturele Geografie gaat het vaak over de betekenis van plaatsen. Wanneer iemand doof of slechthorend is, is goed mogelijk dat diegene zijn of haar omgeving anders beleeft dan iemand die de wereld wel met alle zintuigen kan ontdekken. Dat is voor deze scriptie onderzocht.

Om een juist beeld te krijgen hoe D/doven en slechthorenden hun omgeving beleven is het noodzakelijk om te kijken hoe het leven van gehandicapte mensen is in een wereld die wordt bepaald door mensen zonder gehoorbeperking. Daarvoor hebben wetenschappers op het gebied van handicaps het sociale model ontwikkeld. In het sociale model verschuift de aandacht van het fysieke lichaam naar de rol die de maatschappij speelt in het creëren van handicaps. Binnen de geografie valt dit onder de *ableist geography*, welke refereert aan de geleefde omgeving welke de fysieke en sociale barrières bevatten en bestendigen, als het gaat om de deelname van mensen met een handicap in het dagelijks leven. Wanneer we spreken van uitsluiting van (delen van) de samenleving, dan spreken we van *geographies of exclusion*.

De plaatsen waarin de nadruk ligt in dit onderzoek zijn thuis (bij de ouders of in pleeggezinnen), op school of andere onderwijsinstellingen, de werkplek en binnen/ buiten D/dovenverenigingen. Hoewel er in dit onderzoek op deze voorgaande plaatsen werd gefocust, kwam er tijdens de dataverzameling een andere, voor de respondenten belangrijke, 'plaats' aan het licht. Deze plaats is het internet.

De plaatsbelevingen van doven en slechthorenden worden, mijns inziens, gevormd door drie factoren. De belangrijkste factor is daarbij het persoonlijk doel. Deze factor zorgt gelijk voor de grootste verschillen in beleving, aangezien met persoonlijk doel de verwachtingen die mensen van plaatsen hebben, welke worden veroorzaakt door verschil in de karakters van mensen, bedoeld worden. Vervolgens betekent het de wilskracht die iemand heeft om het doel wat men voor ogen ziet te bereiken. Dit is met name zichtbaar op scholen en andere onderwijsinstellingen. Acceptatie is de volgende factor. Wanneer

een persoon geaccepteerd wordt door de omgeving, dit kan de Dovenomgeving zijn of de horende omgeving, zorgt er voor of iemand zich op een plaats prettig voelt. Als laatste komt de factor communicatie aan bod. Met deze factor onderscheiden doven en slechthorenden zich in de beleving van een plaats van horenden. Communicatie zijn de mogelijkheden van de persoon zelf om contact te maken met anderen.

Abstract

In the Cultural Geography the meaning of places is a many times researched subject. When someone is deaf or hard of hearing, it is well possible that the person experiences his or her surroundings in a different way, than a person with no hearing defects would. That has been researched in this master thesis.

To get a good understanding of how D/deaf and hard of hearing people experience their surroundings, it is necessary to look at how the life of disabled persons is, in a world dominated by people who can use all five senses.

This research has put emphasis on a few places, which are home (at the parents or in foster care), school or other educational institutes, the workplace, and within or outside D/deaf communities. While collecting data, one other important place for D/deaf and hard of hearing people was brought to light, namely the internet as a place to meet people.

The meaning of places given by D/deaf or hard of hearing persons are constituted by three factors. The most important factor is the personal goal, which provides for the biggest differences in experiences, since personal goals includes the expectations people have of places and the willpower a person has to achieve a certain goal. Acceptation is the second factor. When a person is accepted in a particular place, that person will feel safe and secure. The last factor is communication. Communication is the factor which makes a difference in the D/deaf and hard of hearing people's experience of places and hearing people's experiences of places.

Inhoudsopgave

Voorwoord	blz. 3
Samenvatting	blz. 4
Abstract	blz. 6
Inhoudsopgave	blz. 7
1. Inleiding	blz. 10
- 1.1 Introductie	blz. 10
- 1.2 Aanleiding voor het onderzoek	blz. 11
- 1.3 Maatschappelijke en wetenschappelijke Relevantie	blz. 12
- 1.4 Probleemstelling	blz. 13
- 1.5 Inleiding op de volgende hoofdstukken	blz. 14
2. Methodologie	blz. 15
- 2.1 Onderzoeksfilosofie	blz. 15
- 2.2 Keuze kwalitatief onderzoek	blz. 15
- 2.3 Life-history approach	blz. 17
2.3.1 Interviews	blz. 18
2.3.2 Het gebruik van MSN Messenger	blz. 18
- 2.4 Betrouwbaarheid en validiteit	blz. 19
- 2.5 Respondenten	blz. 21

3. Theoretisch raamwerk	blz. 23
- 3.1 Inleiding	blz. 23
- 3.2 Het gehandicapte lichaam	blz. 23
3.2.1 Het medische model	blz. 23
3.2.2 Het sociale model	blz. 23
3.2.3 Ableism	blz. 25
- 3.3 Geography of exclusion	blz. 26
- 3.4 Plaatsen	blz. 27
3.4.1 Thuis	blz. 28
3.4.2 School en andere onderwijsinstellingen	blz. 29
3.4.3 De werkplek	blz. 30
3.4.4 Binnen Dovenverenigingen	blz. 31
3.4.5 Internet	blz. 31
- 3.5 Identiteit	blz. 32
3.5.1 doofheid	blz. 33
3.5.2 Doofzijn	blz. 34
3.5.3 Dovengemeenschap	blz. 34
4. Resultaten	blz. 37
- 4.1 Inleiding	blz. 37
- 4.2 Thuis	blz. 37
- 4.3 School en andere onderwijsinstellingen	blz. 40
- 4.4 De werkplek	blz. 44
- 4.6 De Dovengemeenschap en daarbuiten	blz. 46
- 4.7 Internet	blz. 53
- 4.8 Algemene factoren	blz. 54
5. Conclusie	blz. 56
6. Literatuurlijst	blz. 60

7. Bijlage. Het interview

blz. 64

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Introductie

In de Culturele Geografie gaat het vaak over de betekenis van plaatsen. Ook het lichaam is een plaats. Het lichaam is de grens tussen jezelf en anderen, zowel in fysieke als in sociale zin. Er zijn drie manieren waarop er gedacht kan worden over het lichaam als een ruimte. Het is het oppervlak welke wordt gekenmerkt en veranderd door onze cultuur. Het is een zintuigelijk wezen, de materiële basis voor onze connectie met, en de beleving van, de wereld. Het is datgene dat de ruimte van de natuur verbindt. Het lichaam is de voornaamste locatie waar onze persoonlijke identiteiten worden gevormd en sociale kennis en betekenissen worden opgeslagen. Sociale identiteiten en verschillen worden geconstrueerd rondom lichamelijke verschillen zoals geslacht, ras, leeftijd en lichamelijke mogelijkheden (Valentine 2001).

Volgens Rodaway (1994, in: Valentine, 2001) zijn er vier dimensies om de zintuigelijke geografie van het lichaam te begrijpen. Ten eerste, de meetkunde van het lichaam (de notie van voor, achter, boven, beneden enzovoort) en de zintuigen geven ons een oriëntatie in de wereld. Ten tweede, de zintuigen bieden een meting van de wereld, waarmee ze ons een waardering van afstand, schaal enzovoort geven. De voortbeweging van het lichaam zorgt er ten derde voor, dat wij onze omgeving kunnen ontdekken en deze kunnen beoordelen met al onze zintuigen. Als laatste is het lichaam een samenhangend systeem wat de verzamelde informatie integreerd en coördineert met elk van de zintuigen (Valentine 2001).

Wanneer iemand doof is, mist diegene een zintuig. Het is goed mogelijk dat diegene zijn of haar omgeving anders beleeft dan iemand die de wereld wel met alle zintuigen kan ontdekken. Daarnaast kan het doof zijn, wat als een lichamelijke onmogelijkheid kan worden gezien, een factor zijn die de sociale identiteit van de persoon beïnvloed. Dat is voor deze scriptie onderzocht.

In paragraaf 1.2 wordt de aanleiding voor dit onderzoek gepresenteerd. De maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek wordt vervolgens in paragraaf 1.3 uiteen gezet. De probleemstelling, de deelvragen en de doelstelling van het onderzoek naar mensen met een gehoorbeperking en hun leefomgeving staan vermeld in paragraaf 1.4. Als laatste volgt er een korte inleiding op die hier op volgende hoofdstukken (1.5).

1.2 Aanleiding voor het onderzoek

Er is in de wetenschap al behoorlijk wat onderzoek gedaan naar dove personen. Er is in Nederland onderzoek gedaan naar de leefsituatie van volwassen doven, wat in relatie stond tot opvoeding en onderwijs (Swaans-Joha en Breed, 1986). Recentelijker is er gekeken naar verscheidene aspecten van cultuur, waarbij dezen zijn toegepast op Dovengemeenschappen* (Ladd, 2003). Vervolgens is dit onderzoek gebruikt bij de analyse hoe het Doofzijn in een horende maatschappij tot uiting komt in de ontwikkeling en de identiteit van dove kinderen (Tijsseling 2006). Dit zijn echter geen van allen geografische onderzoeken. Dat werd gedaan door Tracy Skelton en Gill Valentine. Zij (2003) hebben wel onderzocht hoe dove jongeren zichzelf definieerden, welke aspecten van hun identiteiten kiezen om te tonen, waar en wanneer. Hierbij is gefocust op vier verschillende plekken; thuis, in onderwijsinstellingen, op het werk en binnen Dovengemeenschappen. Skelton en Valentine concluderen dat horende mensen doofheid als een handicap definiëren, maar dat D/dove* mensen dat zelf niet doen. Gezien vanuit de Dovencultuur*, Dove identiteit en politieke rechten zijn volgens D/doven onderdeel van een taalkundige minderheid. Mensen met een gehoorbeperking ondervinden sociale uitsluiting van en marginalisatie door de horende mensen in de samenleving. De D/dove jongeren voelen zich zelfverzekerd over hun doofheid en voelen zich deel van de Dovengemeenschap op plaatsen waar gebarentaal gebruikt wordt. Toch was er bij enkele jongeren sprake van spanning tussen identiteiten, waardoor zij niet behoren tot de Dove of horende cultuur. Dit heeft verschillende oorzaken, zoals het niet goed beheersen van

* De betekenis van Dovengemeenschap en gerelateerde woorden met een hoofdletter D worden uitgelegd in hoofdstuk 3, paragraaf 3.4.2.

gesproken of gebarentaal of doordat men te maken heeft met andere, conflicterende identiteiten, zoals homoseksualiteit. De Dovengemeenschap zelf kan zeer ontoegankelijk zijn voor deze D/doven. Dit onderzoek van Skelton en Valentine is als voorbeeld gebruikt voor dit onderzoek, waarbij onderzocht is of de conclusie die Skelton en Valentine trekken ook van toepassing is op Nederlandse/ Vlaamse mensen met een gehoorbeperking en de Nederlandse/ Vlaamse Dovengemeenschap.

1.3 Maatschappelijke en wetenschappelijk relevantie

In mei 2006 is het Sociaal en Cultureel Planbureau naar buiten gekomen met de publicatie 'Gezond en wel met een beperking. Ervaren kwaliteit van leven en functioneren van mensen met langdurige lichamelijke beperkingen.'. Hierin zijn onder andere de ervaringen van mensen met een gehoorbeperking in opgenomen. Er wordt aandacht geschonken aan de verschillen tussen mensen met en mensen zonder lichamelijke beperkingen, de ontwikkeling van deze verschillen van 1993 tot 2003 en de relatie met maatschappelijke participatie (www.scp.nl). Wanneer men in dit onderzoek spreekt over de maatschappij, de samenleving en de omgeving wordt er niet aangegeven over welk aspect ervan of welke plaats het daadwerkelijk gaat. De maatschappij, de samenleving en de omgeving worden als één geheel gezien. In mijn onderzoek is juist de focus is gelegd op verscheidene plaatsen, waar verschillende onderdelen van de samenleving aan bod komen. Wanneer we meer weten over de belevingen van bepaalde plaatsen door dove of slechthorende mensen, dan kunnen mensen zonder gehoorbeperking hier op gewezen worden of kan de overheid haar beleid ten opzichte van de maatschappelijke participatie van kwetsbare groepen hier op aanpassen.

Zoals al is gemeld in de aanleiding voor het onderzoek, is dit onderzoek gebaseerd op het onderzoek van Skelton en Valentine (2003), waar naar specifieke plaatsen was gekeken en de belevingen van die plaatsen door mensen met een gehoorbeperking. Plaats en plaatsbeleving zijn zeer belangrijke onderdelen van de Cultureel Geografische wetenschap. Elke plaats waar de focus op is gelegd, behalve de plaats thuis, vallen binnen het geografisch onderzoek in instituties, waarbij het gaat om met name gaat om de sociale verhoudingen binnen die bepaalde ruimte. Uit het onderzoek van Skelton en Valentine

bleek dat mensen met een gehoorbeperking zich buitengesloten voelde van de horende maatschappij en soms ook buitengesloten voelde door de Dovengemeenschap. Wanneer we spreken van uitsluiting van (delen van) de samenleving, dan spreken we van *geographies of exclusion*. Tevens komt in dit onderzoek wordt de geografie van het gehandicapte lichaam naar voren, waar het medische en sociale model van het gehandicapte lichaam worden toegepast op mensen met een gehoorbeperking, welke vervolgens gerelateerd wordt aan de *ableist geography*. De *ableist geography* refereert aan de geleefde omgeving welke de fysieke en sociale barrières bevatten en bestendigen, als het gaat om de deelname van mensen met een handicap in het dagelijks leven.

1.4 Probleemstelling

Het lichaam is een zintuigelijk wezen, het is de materiële basis voor onze connectie met, en de beleving van, de wereld. Daarnaast is het de voornaamste locatie waar onze persoonlijke identiteiten worden gevormd en sociale kennis en betekenis worden opgeslagen. D/doven missen een van de vijf zintuigen, het gehoor. Hierdoor kan het zijn dat zij de wereld om hen anders beleven dan “normale” mensen. In dit onderzoek wordt deze hoofdvraag beantwoord:

“Welke betekenis geven (Nederlandse) D/doven en slechthorenden aan plaatsen en hoe beleven zij deze plaatsen, zoals thuis en bij familie, school of andere onderwijsinstututies, werk en Dovengemeenschappen en daarbuiten?”

Naar aanleiding van de hoofdvraag, zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld.

1. Bestaat er een Dovengemeenschap en Dovencultuur en wat zijn de aspecten daarvan?
2. In hoeverre ondervinden D/doven en slechthorenden belemmeringen op de plaatsen en wat zijn de oorzaken daarvan?
3. Wat voor hulpmiddelen of regelingen zijn er op de plaatsen om het dagelijks leven van D/doven en slechthorenden te vergemakkelken?

Het doel van dit onderzoek is het verschaffen van informatie over de betekenis en beleving bepaalde plaatsen voor/ door D/doven waarbij de focus ligt op thuis of bij familie, op school of op andere onderwijsinstellingen, op het werk of binnen Dovengemeenschappen.

1.5 Inleiding op de volgende hoofdstukken

In het volgende hoofdstuk (2) wordt de methodologie, zoals die in dit onderzoek is gebruikt, uiteen gezet. Aan bod komen de onderzoeksfilosofie (2.1), de keuzeredenen voor kwalitatief onderzoek (2.2), de methodes die gebruikt zijn voor het verzamelen van data (2.3) en als laatste komt in dit hoofdstuk de rol van de onderzoeker zelf naar voren (2.4). In hoofdstuk 3 worden de theoretische aspecten van doofheid en Doofzijn en betekenissen van plaatsen zijn uitgelegd. In hoofdstuk 4 worden vervolgens de resultaten van de dataverzameling vermeld. Ter afsluiting volgt de conclusie in hoofdstuk 5.

Hoofdstuk 2: Methodologie

2.1 Onderzoeksfilosofie

Het fundament van empirisch onderzoek zijn de zintuiglijk waarneembare feiten, waarbij de redenen die mensen geven voor hun gedrag er niet toe behoren. In het empirisch onderzoek worden de gegevens gebruikt als object van onderzoek, nooit als de bron van kennis (van den Bersselaar, 1997). Nu richt mijn onderzoek zich wel op zintuiglijk waarneembare feiten, maar deze worden gebruikt als bron van kennis. De fenomenologische onderzoeksstroming biedt dan uitkomst.

De fenomenologie is een methode van onderzoek naar de werkelijkheid als geleefde en beleefde werkelijkheid. Het is een methode die niet werkt met observaties of enquêtes, maar met belevingsbeschrijvingen. Letterlijk is dit soort wetenschap onderzoek naar de werkelijkheid zoals die aan ons verschijnt. Natuurlijk houdt de empirische onderzoeker zich ook bezig met de werkelijkheid, maar dan alleen via de zintuigen. De fenomenologisch onderzoeker houdt hierbij rekening met de emoties van het subject (van den Bersselaar, 1997).

Iets beleven betekent dat de persoon iets gevoelsmatig ervaart. Men kan belevingen ondervinden met alle zintuigen. Men ziet, hoort, proeft, ruikt en voelt de omgeving. Er wordt ook gesproken van een beleving in samenhang met de inspanningen die een persoon moet leveren om het gestelde doel te bereiken. Iemand die doof is, moet waarschijnlijk een andere inspanning leveren om een plaats te beleven. Dit hangt in verband met de behoeften van die dove persoon. Sommige fenomenologen stellen zelfs dat het bewustzijn niet alleen een eigenschap is van de geest, maar ook van het lichaam (van den Bersselaar, 1997).

Alle verschillende vormen van werkelijkheidsbeleving hebben hun wortels in de gemeenschappelijke leefwereld. De leefwereld het geheel van dingen (gebeurtenissen, plaatsen, enz.) waar iemand in zijn leven mee te maken krijgt. Deze dingen kunnen plaatsvinden binnen verschillende gemeenschappen. Zo ontstaan er meerdere

leefwerelden die elk hun eigen kenmerken hebben. Elke gemeenschap heeft zijn eigen sociale regels en gebruiken welke worden gedragen door de cognitieve en normatieve overtuigingen van de leden. Het geheel van regels, gebruiken en overtuigingen bepaalt de wijze waarop de werkelijkheid aan een persoon verschijnt (van den Bersselaar, 1997).

Wanneer we ons meer richten op wetenschappelijke stromen binnen de geografie dan is te zien dat, volgens de humanistische geografie maken plaatsen deel uit van de menselijke identiteit. Wat zij alleen veronderstellen, is dat plaatsen voor iedereen dezelfde betekenis heeft. Meer en meer geografen, die geïnteresseerd zijn in de betekenis van plekken, beginnen weg te trekken van de ongedifferentieerde gevoel van menselijke identiteit in de humanistische geografie. Deze kijk op plaatsen wordt aangehangen door feministische geografen. Zij stellen dus dat dezelfde plaats voor iedereen een andere betekenis kan hebben. Feminisme is niet alleen de wetenschappelijke richting waarin vragen over sociale verschillen tussen beide seksen worden beantwoord, maar het behandelt ook de complexe en structurele samenstelling van macht rondom ras, klasse, seksualiteit, leeftijd fysieke bekwaamheid, enzovoort (McDowell, 1999).

Ten slotte richten sommige geografen zich op de manier waarop subjectieve identiteiten worden geconstrueerd om er zo achter te komen hoe 'senses of place' worden gemaakt. Zo stellen zij dat identiteit voor een groot deel wordt gemaakt op grond van wat men juist niet is. Door onszelf te vergelijken met anderen, komen we tot de conclusie wie wijzelf zijn. Onze eigen identiteit wordt gekoppeld aan hoe een wij een plaats beleven. (Rose et al. 1997).

Dit onderzoek valt dan ook onder de humanistische geografie en daarnaast feministisch geografische geleerdheid. Er wordt namelijk gekeken naar de betekenis die mensen met een gehoorbeperking geven een bepaalde plaatsen. Ik veronderstel dat deze betekenis afwijkt van mensen zonder gehoorbeperking, waardoor ik onderschrijf dat de betekenis van een plaats niet voor iedereen hetzelfde is.

2.2. keuze kwalitatief onderzoek

Voor mijn scriptie heb ik de keuze gemaakt om een kwalitatief onderzoek te doen. Kwalitatief onderzoek levert een bijdrage in 3 belangrijke genres, welke aansluiten op het onderwerp van dit onderzoek. Ten eerste levert het een focus op de individueel beleefde ervaringen, zoals onderzocht wordt volgens de fenomenologie. Bovendien richt het de aandacht op gemeenschap en cultuur en als derde draagt het bij aan onderzoek naar taal en communicatie (Marshall et al. 1999). Er zijn verschillende manieren van kwalitatief onderzoek. Zo kan de onderzoeker bijvoorbeeld kiezen om een case-study te doen, participerende observatie toe te passen of interviews te houden. Hier is de keuze gemaakt om interviews te houden. In de volgende paragrafen wordt uitleg gegeven voor welke benadering is gekozen, hoe deze zijn afgenomen en wat de voor- en nadelen zijn van het houden van interviews.

2.3 life-history approach

Bij het afnemen van de interviews is in dit onderzoek gebruik gemaakt van de “life history approach”. Levensgeschiedenissen onderzoeken en analyserende subjectieve ervaringen van individuen en hun constructies van de sociale wereld. De geschiedenissen veronderstellen een complexe interactie tussen de verstandhouding van de persoonlijke wereld en de werkelijke wereld. Hierdoor zijn de levensgeschiedenissen zeer geschikt voor het weergeven van de socialisatie van een persoon in een cultureel milieu, om daar vervolgens theoretische betekenis aan te kunnen geven. (Marshall et al, 1999)

De persoonlijke verhalen zijn de bronnen voor het overwegen van de methodologische en interpretatieve onderwerpen die door deze verhalen ter sprake komen. Er zijn verschillende voordelen bij de “life history approach”. Zo kunnen ze de onderzoeker een bepaalde mate van diepgang, flexibiliteit en een grote mate van informatie voorziening geven die men niet vindt wanneer men normale interviews afneemt. Deze methode legt niet alleen bloot wat mensen deden, maar ook wat ze eigenlijk wilden doen, wat ze dachten wat ze deden en hoe ze er achteraf over denken. Daarnaast belicht het ook de logische en persoonlijke gang van handelen en de gevolgen van de systematische en

structurele beperkingen die zich in de levensloop van een persoon voordoen (Miles et al. 1993).

2.3.1 interviews

Voor dit kwalitatieve onderzoek wordt gebruik gemaakt van interviews. De beslissing moet genomen worden over de gestructureerdheid van het interview. In dit geval gaat het om een half/ gedeeltelijk gestructureerd interview. Het heeft als doel om informatie te vergaren uit de mededelingen van de respondenten die zij doen op basis van vooraf geformuleerde vraagstellingen. Een half/ gedeeltelijk open interview heeft als voordeel boven een open interview dat hier niet zo snel de kans wordt gelopen dat er onderwerpen niet aan bod komen, omdat de meeste vragen van tevoren al klaar liggen en de interviewer enige voorkennis bezit. Hiernaast leent dit soort interview er zich voor om in te kunnen springen op onderwerpen die door de respondent zelf worden aangevoerd (Baarda, 2005). Het communicatiemedium dat gebruikt gaat worden om de interviews af te nemen is MSN Messenger. In paragraaf 2.3.2 worden de werkwijze via MSN Messenger uitgelegd.

2.3.2 Het gebruik van MSN Messenger

De interviews zijn gehouden via MSN Messenger (wordt binnenkort Windows Live Messenger genoemd). Bij klassieke interviews heeft men het idee dat deze zo worden uitgevoerd dat de interviewer en de respondent zich in dezelfde ruimte bevinden en elkaar kunnen zien. Het interview wordt dan opgenomen op audio- of videomateriaal. Op het audiomateriaal hoort de interviewer later de denkpauzes en de stopwoordjes terug. Wanneer het op video is opgenomen, ziet de interviewer ook nog eens de gezichtsuitdrukkingen of handgebaren terug. Dit mist in de gesprekken via MSN Messenger. Dat wil niet zeggen dat MSN Messenger geen mogelijkheden biedt. Zo kan het voor sommigen een medium zijn waardoor zij eerder geneigd zijn antwoord te geven. Ook kan MSN messenger een laagdrempelig middel zijn in de communicatie (Isarin, 2006) Het is een combinatie van een mondeling en een schriftelijk interview. Doordat ik geen Nederlandse GebarenTaal of Nederlands Met Gebaren beheers, komt er ook geen tolk bij kijken, wat de belangrijkste reden is voor het gebruik ervan. Ook de tijdrovende

bezigheid van het uittypen van de interviews vervalt, doordat de gesprekken automatisch worden opgeslagen op de computer. De interviewer en de respondent hoeven elkaar niet te ontmoeten, dus is geen van beide reistijd kwijt. Een ander voordeel is dat het de respondent dwingt om na te denken, het geeft een aanleiding tot diepere zelfreflectie. Een nadeel hiervan is dat de antwoorden wellicht minder spontaan zijn. Een ander nadeel van deze methode is dat de interviewer de respondent niet lijfelijk ziet. De interviewer moet er op vertrouwen dat de respondent is wie hij/ zij zegt dat hij / zij is. Ook weet de interviewer niet of de respondent beïnvloedt wordt door anderen die zich in dezelfde ruimte bevinden. De respondent kan er wel voor kiezen om in een voor hem/ haar bekende ruimte te verblijven ten tijde van het interview.

Er kleven nog een aantal beperkingen aan het gebruik van MSN Messenger in interviews. Zo loopt het stellen van een vraag en het geven van een antwoord niet altijd gelijk. Het is lastig om te zien of iemand een denkpaauze inlast of dat degene klaar is met het beantwoorden van de vraag. Dit kan nog wel eens tot misverstanden leiden. Ook het gebruik van zogenaamde “emoticons” (plaatjes, smilies e.d.) wil nog wel eens voor misverstanden in de interpretatie zorgen.

Doordat ik gebruik heb gemaakt van MSN Messenger is het wel zo, dat alleen de mensen die MSN Messenger gebruiken, deel kunnen nemen aan mijn onderzoek. Ook moet de respondent goed op de hoogte zijn van geschreven en gesproken Nederlands, welke afwijkt van de Nederlandse GebarenTaal (NGT). Bij het gebruik van MSN Messenger communiceert men vaak via gesproken Nederlands, wat men in plaats van uitspreekt, typt.

2.4 Betrouwbaarheid en validiteit

Wanneer een analyse gemaakt wordt van de afgenomen interviews, komt daar automatisch mijn de interpretatie van de onderzoeker bij kijken. De onderzoeker heeft eigen ervaringen en daardoor een betekenis gegeven aan de plaatsen. Daarnaast is het een ingewikkelde aangelegenheid, want, evenals de interpretaties van de interviewer, zijn ook de ervaringen van de respondent subjectief. De weergave van informatie kan ook een

interpretatieve kwestie op zichzelf zijn. Het belangrijkste doel in de informatieweergave is om de nauwkeurigheid van de betekenis te garanderen. Dit kan gedaan worden door de tekst van de respondent zo min mogelijk te bewerken. (Atkinson, in: Gubrium, 2001)

Zelf ben ik een 'outsider' bij het verhaal. De respondent is de expert en de autoriteit van zijn eigen verhaal. Daarnaast heb ik zelf geen gehoorbeperking en dus geen ervaring in de belevenissen van de respondent. Om toch juiste metingen te verrichten, zijn er een aantal zaken waar de onderzoeker wel op kan letten. Zoals gezegd zijn ook de ervaringen van de respondent subjectief. Geen enkel interview kan perfect gecontroleerd worden. Om toch vast te stellen of het verhaal betrouwbaar is, moet de interviewer een soort van validiteitcontrole uitvoeren. Dit kan de interviewer doen door te letten op de kwaliteit van de antwoorden die gegeven worden en de antwoorden die verwacht kunnen worden. Ook moet de onderzoeker er op letten dat er consistentie in de antwoorden van de geïnterviewde zit. Interne consistentie betekent dat zowel de interviewer als de respondent eerdere uitspraken kunnen ophelderen met nieuwe inzichten. Externe consistentie betekent dat de respondent verteld waar de interviewer al enige voorkennis over heeft. Twee andere methoden om de validiteit te testen zijn bevestiging en overreding. Bij subjectieve bevestiging geeft de interviewer een verslag van het gesprek aan de respondent om het na te laten lezen. In dit geval kan de respondent dat heel gemakkelijk zelf doen, omdat de tekst al geschreven is tijdens het interviewen. De meeste computers houden automatisch de gespreksgeschiedenis bij, waardoor zij het altijd kunnen teruglezen. Bij overreding is het de bedoeling dat de antwoorden aanneembaar en overtuigend klinken voor anderen (Atkinson, in: Gubrium, 2001)

De interviews worden gebruikt als bron van kennis. Deze zijn gebaseerd op de theorie welke in het volgende hoofdstuk is de theorie beschreven.

2.5 Respondenten

Voor dit onderzoek zijn interviews gehouden met achttien respondenten, waarvan 9 mannen en 9 vrouwen. Tabel 2.1 geeft de lijst met repondenten weer.

Respondent	Leeftijd	Land	Doof/ slechthorend	Familie met hoorproblemen (ouders, broers, zussen) doof/horend	Beheerst NGT/VGT
1. Gijs*	51	NL	slechthorend	enige	nee
2. Henk*	68	NL	doof	niet de enige (vrouw, kind)	ja
3. Markus*	41	NL	slechthorend	enige	nee
4. Marte*	18	BE	slechthorend	niet de enige	ja
5. Fred	26	NL	slechthorend	enige	nee
6. Goran*	21	BE	slechthorend	enige	ja
7. Wouter	22	NL	doof met CI	enige	ja
8. Jeroen	35	NL	doof	Niet de enige (opa, vrouw)	ja
9. Inez*	37	NL	doof	enige	ja
10. Vanessa	26	BE	zwaar slechthorend met CI	enige	nee
11. Jantje	48	NL	doof	enige	ja
12. Lukas*	19	BE	doof	niet de enige	ja
13. Sophie	30	BE	doof/slechthorend	enige	ja
14. Olivia*	25	NL	slechthorend	enige	nee
15. Ilse	18	NL	slechthorend	niet de enige (broer)	nee
16. Nele	19	BE	doof	niet de enige (aangetrouwd)	ja
17. Ella*	34	NL	doof	enige	ja
18. Nout*	32	NL/BE	slechthorend	niet de enige (broer)	nee

Tabel 2.1: Respondentenlijst. Namen met een * (asterix) zijn gefingeerd vanwege privacy-redenen.

De jongste repondenten zijn 18 jaar oud en de oudste respondent is 68 jaar oud. Slechts 4 respondenten zijn ouder dan 40 jaar. De respondenten komen niet alleen uit Nederland, maar ook uit België (Vlaanderen). Zij zijn benaderd via Dovenverenigingen (belangenverenigingen), via kennissen, via www.deafforum.be en www.deafforum.nl. Deze laatste twee zijn fora op internet die zijn opgericht door doven en slechthorenden voor iedereen die geïnteresseerd is om mee te discussiëren over onderwerpen die veelal

gerelateerd zijn aan doofheid en Doofzijn. Over doofheid en Doofzijn wordt in paragraaf 3.5 uitleg gegeven.

In de vierde kolom is aan gegeven of de persoon doof of slechthorend is. Dit is gedaan op basis van hoe de respondent zichzelf omschreef. Hierdoor zijn er persoonlijke verschillen mogelijk, omdat een persoon soms volgens de medische standaard doof is, maar zichzelf slechthorend noemt. Daarnaast zijn er ook een aantal personen die een CI (Cochleair Implantaat) hebben. Zoals het woord al aangeeft, is voor een CI een operatie nodig. De CI neemt de functie over van beschadigde zintuigcellen in het binnenoer, waardoor doven en slechthorenden weer de sensatie van geluid kennen (www.doof.nl). De gevolgen voor de Dovengemeenschap en de Dovencultuur zijn vooralsnog niet duidelijk. Dat wordt op dit moment onderzocht door Jet Isarin, in samenwerking met verschillende stichtingen en organisaties.

Hoofdstuk 3: Theoretisch raamwerk

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden in vier paragrafen de theorie behorende bij dit onderzoek beschreven. In paragraaf 3.2 worden het medische en sociale model van het gehandicapte lichaam behandeld. Vervolgens komt in paragraaf 3.2.3 de *ableist* geografie aan bod. De *ableist geographies* valt binnen de *geographies of exclusion*, waar in §3.3 op in wordt gegaan. In paragraaf 3.4 wordt de theorie over de plaatsen waar in dit onderzoek de nadruk op ligt uiteen gezet. Tenslotte wordt dit hoofdstuk afgesloten met §3.4 waarin het begrip identiteit wordt uitgelegd, en wordt het onderscheid tussen doofheid en Doofzijn besproken.

3.2 Het gehandicapte lichaam:

Er zijn twee modellen welke spreken over het gehandicapte lichaam.

3.2.1 Het medische model

De eerste is het biomedische model. Hierin is het gehandicapte lichaam gedefinieerd, volgens medische instituties, als gehandicapt, omdat het lichaam niet aan de “normen” van een gezond lichaam voldoet. Een gezond lichaam heeft de juiste verschijningsvorm, is totaal mobiel en heeft geen gebreken waardoor diegene alle mogelijke handelingen moet kunnen uitvoeren (Butler et al. 1999). Gezond zijn wordt door de Wereld Gezondheids Organisatie (WHO) gedefinieerd als een staat van totale fysieke, mentale en sociale welzijn. Dit wordt in het Engels aangeven als *able-bodied*.

Bij het medische model wordt gesuggereerd dat het gehandicapte lichaam kan worden genezen door middel van medische hulpmiddelen, zoals gehoorapparaten. Het medische model wordt gezien als het mechanisme waardoor mensen met psychische of fysieke gebreken worden gecategoriseerd en waar de Westerse maatschappij bepaalde mensen met medelijden en soms zelfs met een gebrek aan waardering worden behandeld. Dit hangt voornamelijk samen met de opkomst van de medische wetenschap (Butler et al.

1999). Brisenden (1986, in: Butler, 1999) zegt hierover dat er voor zorgt dat de maatschappij een onvolledig beeld heeft van gehandicapten. Om een goed beeld te krijgen van het leven van gehandicapten, is het nodig om verder te kijken dan de medische “feiten”, hoe cruciaal deze ook zijn in het bepalen van de medicatie. Het probleem is, volgens Brisenden (1986, In: Butler 1999), dat wanneer de medicatie niet alleen de behandeling bepaald (als deze toepasbaar is), maar ook de manier van leven van die persoon beïnvloedt. Daarvoor is het noodzakelijk om te kijken hoe het leven van gehandicapte mensen is in een wereld die wordt bepaald door *able-bodied* personen. Daarvoor hebben wetenschappers op het gebied van handicaps het sociale model ontwikkeld. Dit sociale model van het gehandicapte model is grotendeels gebouwd op het fundament wat het medische model heeft bewerkstelligd (Josephs, S. 2006).

3.2.2 Het sociale model

In het sociale model verschuift de aandacht van het fysieke lichaam naar de rol die de maatschappij speelt in het creëren van handicaps. Hoewel een fysieke afwijking een duidelijke handicap is, wordt deze versterkt door de manier waarop de maatschappij hier op reageert en er mee omgaat. Zo ondervinden mensen met een handicap vaak dat ze door de omgeving worden uitgesloten van economische, sociale en politieke processen (Laws, 1994 In: Butler, 1999)

Bij dit model wordt er verschil gemaakt tussen “impairment” (beschadiging/verzwakking) en “disability” (belemmering). De eerste houdt in dat iemand met een “impairment” niet aan de lichamelijke norm voldoet die gesteld wordt door vakkundigen, zoals doctoren, en door de maatschappij. Hierdoor wordt het niveau van “abnormaalheid” bepaald (Harlem, 1976). De laatste houdt in dat iemand met een “disability” benadeeld wordt of beperkt wordt in het participeren van bepaalde activiteiten door hedendaagse sociale organisaties. Het gaat voornamelijk om de fysieke beperkingen en niet zo zeer om de psychische stoornissen. Bij het sociale model wordt kritisch gekeken naar de maatschappij waarin mensen met een handicap worden in een context worden geplaatst. “Disability” is dan sociaal geconstrueerd en de rol die de maatschappij speelt in het belemmeren van mensen in hun dagelijks leven wordt erkent (Butler et al, 1999). Harlem

(1976) maakt ook nog een niveauperdeling waar “disability” kan voorkomen. Hij stelt dat het eerste niveau (A) bestaat uit activiteiten uit het dagelijks leven, zoals wandelen, kleden, voeden, naar het toilet gaan. Het tweede niveau (B) zijn belemmeringen die voorkomen binnen de familie. Daarna onderscheidt hij een niveau (C) belemmeringen op het sociale vlak, maar dan met de gemeenschap. Op het volgende niveau (D) gaat het om recreatieve activiteiten. En als laatste heeft Harlem het over belemmeringen op het werk, als het gaat om het soort werk of de hoeveelheid werk. Deze niveaus zijn opgesteld, omdat de mate waarin iemand zijn handicap ervaart, kan verschillen per niveau.

Het sociale model zit niet zonder gebreken. Het vergeet de pijn en ongemakken die een handicap kunnen veroorzaken voor individuen. Alle “impairments” en “disabilities” worden met elkaar gelijk gesteld en ook de individuele persoonskenmerken, zoals geslacht of ras, worden overgeslagen. (Crow, 1996. In: Butler, 1999).

3.2.3 Ableism

Binnen de geografie bestaat ook het begrip *ableism*. Vertaald betekent dit zoiets als “in staat zijn tot”. Dit begrip helpt ons om de lichamelijke en sociale verschillen te begrijpen die vele verschillende soorten sociale geografie vormen. *Ableism* heeft betrekking op de ideeën, gebruiken, instituties en sociale relaties die *ablebodieness* (de mogelijkheid om alles te kunnen met het lichaam) veronderstellen. Hierdoor worden personen met een handicap gezien als ondergeschikt aan, onderdrukt door en onzichtbaar voor anderen. Iemands capaciteit om de norm van de *able body* te halen beïnvloedt meerdere aspecten in het dagelijks leven. Wanneer iemand de absolute norm van de *able body* behaalt, dan neemt men mobiliteit, denken, spraak en de zintuigen, waaronder dus ook het gehoor, vaak voor lief. (Chouinard, 1997).

De *ableist geography* refereert aan de geleefde omgeving welke de fysieke en sociale barrières bevatten en bestendigen, als het gaat om de deelname van mensen met een handicap in het dagelijks leven. Voor mensen die niet aan de door de maatschappij opgelegde norm voldoen, zijn de uitdagingen die zij dagelijks tegenkomen deel van het opnemen van ruimte om te functioneren. De maatschappij heeft wel een bepaald beeld van wanneer iemand gehandicapt is. Wanneer iemand met een handicap niet aan dit beeld

voldoet, omdat bijvoorbeeld de handicap niet direct zichtbaar is zoals bij doofheid, denkt de maatschappij dat het zij recht hebben om iemand aan te spreken op het opnemen van bepaalde ruimte door de gehandicapte persoon, met name wanneer dit de publieke ruimte betreft (Chouinard, 1997).

Eigenlijk worden mensen die niet aan de *ableist* norm voldoen dubbel benadeeld. Niet alleen de toegang tot de ruimtes in hun dagelijks leven leveren sociale uitsluiting op, maar men wordt ook beperkt in de economische en culturele vrijheid. De maatschappij ziet de waarde vaak niet die gehandicapte personen kunnen brengen in de economie. In de huidige kapitalistische samenleving, zijn de meeste ruimtes ingericht voor mensen die aan de *ableist* norm voldoen (Chouinard, 1997). Hier kan het begrip *Deafheid* aan worden gekoppeld. *Deafheid* is een woord dat de Apartheid van D/doven en slechthorenden aangeeft. Het feit dat iemand niet (of niet alles) kan horen, zorgt dat diegene wordt uitgesloten van (delen van) de samenleving (Tijsseling, 2006).

3.3 Geographies of exclusion

Wanneer we spreken van uitsluiting van (delen van) de samenleving, dan spreken we van *geographies of exclusion*. Een theorie is de 'object relations theory'. Deze theorie veronderstelt dat een kind vanaf de geboorte vormende relaties aangaat met objecten. Objecten zijn in dit geval alle entiteiten die duidelijk niet tot de zelf behoren, de ander dus. Dat kunnen totale personen zijn, maar ook delen van een lichaam, die echt bestaan in de werkelijke wereld of mentale representaties zijn (Kahane 1992. In: Sibley 1995). Dit veronderstelt vervolgens dat een persoon van kleins af aan een bepaald stereotype beeld aanneemt van wat men zelf is en wie anders is. Er is een grens tussen de zelf en de anderen. De 'zelf' en de 'ander' zijn hierin beide culturele constructies. Het hoeft niet de werkelijkheid te zijn, maar men veronderstelt werkelijkheden op basis van de sociale en culturele achtergrond die iemand heeft. De ouders zijn van zeer grote invloed op dit beeld en dan met name de moeder, omdat zij een groot aandeel heeft in de opvoeding. Het beeld is dus niet aangeboren. De 'zelf' en de wereld om die persoon heen worden opgedeeld in goede en slechte objecten. Wanneer men iets classificeert als een slecht object, dan ligt daar vaak angst aan te grondslag. Zoals gezegd kan de 'ander' een totaal

persoon zijn, maar ook delen van het lichaam. Ziektes en handicaps zijn daarmee kenmerken van onvolmaaktheid en zo spelen zij een belangrijke rol in het vormen van de zelf en de ander. De dominante betekenissen die gelden in een samenleving, zorgen er zo voor dat iemand zichzelf en de groep waardoor diegene behoort, als “anders” zien. Dit wordt cultureel imperialisme genoemd (Sibley, 1995).

3.4 Plaatsen

De ‘zelf’ en de ‘ander’ kan ook gezien worden als plaats-gerelateerd, waarmee kan worden gesteld dat hiermee mensen *in place* en *out of place* kunnen zijn (Sibley, 1995)

Wanneer er over plaats wordt gesproken, dan heeft met het over een locatie die betekenis heeft. Agnew (1987 in: Cresswell, 2004) omschrijft drie algemene kenmerken van plaatsen. Dat zijn volgens hem locatie, omgeving en de plaatsbeleving. Zoals gemeld is in de methodologisch hoofdstuk, veronderstellen humanistische geografen dat een plaats voor iedereen dezelfde betekenis heeft. Zij zien plaats in termen van gebondenheid en duurzaamheid. Feministische geografen stellen juist dat een plaats niet voor iedereen dezelfde betekenis heeft en dat de betekenis van een plaats ook aan verandering onderhevig is. Zo zijn de identiteiten van mensen van belang bij de betekenis die zij aan plaatsen geven. Zo heeft volgens feministische geografen ook doofheid/ Doof zijn, invloed op de manier waarop deze mensen plaatsen beleven. De beleving van plaatsen zorgt voor een hechte betrekking tussen de plaats en de betreffende identiteit. Het zorgt er ook voor dat de plek wordt begrensd van de buitenwereld. Deze begrenzing is nodig om aan te geven wat binnen en buiten deze plaats ligt, oftewel wat *in place* is en wat *out of place* is. Niet alleen dingen en gebruiken kunnen *in of out of place* zijn, maar ook mensen kunnen dat zijn. Deze grens is vaak een geografische, maar soms is de grens ook sociaal-cultureel geconstrueerd (Cresswell, 2004).

De bebouwde omgeving representeert maatschappelijke waarden en relaties op twee niveaus door de “werkelijkheid” en de “symboliek” op manieren waarin mensen kunnen worden uitgesloten van bepaalde plekken en op de manier waarop de bebouwde omgeving deze uitsluiting aanduidt (Burns, 2004).

Kitchin (1999) noemt hierbij de term “design apartheid”, wat betekent dat de bebouwde omgeving zo ontworpen is dat deze niet geschikt is voor gehandicapte mensen. De bebouwde omgeving is ontworpen voor mensen die binnen de norm passen. Deze norm is veelal gesteld op een man, blank, fysiek fit, gezond (“able-bodied”) en midden-40 jaar oud. Mensen met een handicap verschillen van deze norm.

De productie van deze ontoegankelijke omgevingen kan zorgen voor frustratie in het dagelijks leven van mensen die niet tot de norm behoren, zo ook voor D/doven. Het kan daarom van maatschappelijk belang zijn om te kijken hoe D/doven hun leefomgeving beleven.

Voor dit onderzoek is gekeken naar de betekenis van plaatsen gegeven door D/doven en slechthorenden. De plaatsen waarin de nadruk ligt in dit onderzoek zijn thuis (bij de ouders of in pleeggezinnen), op school of andere onderwijsinstellingen, de werkplek en binnen/ buiten D/dovenverenigingen. Deze verschillende plaatsen zullen in de nu volgende subparagrafen worden besproken.

3.4.1 Thuis

Thuis is bij uitstek de plaats om de tegenstelling te zijn tegenover publieke plaatsen. Thuis is niet alleen een gebouw waarin men woont, eet, slaapt en andere dagelijkse bezigheden plaatsvinden, maar ook een plaats waarbinnen verschillende sociale relaties samenkomen en het heeft ook vaak een symbolische betekenis. Daarnaast kan de inrichting ook een belangrijke betekenis hebben. Bij D/doven of slechthorenden kan het van belang zijn dat er bijvoorbeeld een ringleiding is aangebracht, een versterker welke ervoor kan zorgen dat slechthorenden de televisie en radio beter kunnen horen. Of een lichtbel, waarbij er een lamp gaat knipperen wanneer er wordt aangebeld of de telefoon gaat.

Humanisten stellen dat iedereen dezelfde ervaringen deelt bij de gedachte aan thuis. Thuis is een plaats waar men zichzelf kan zijn en tot rust kan komen. Ze stellen dat thuis alle ruimtes die daarbuiten zijn definiëren (Cresswell, 2004).

Peter Sommerville (1992 In: Valentine 2001) heeft de betekenissen die thuis kunnen hebben, onderverdeelt in 7 categorieën.

1. *Schuilplaats*: het biedt fysieke beschutting tegen allerlei elementen, zoals weersomstandigheden.
2. *Haard*: het huis biedt een aangename, comfortabele plek om te vertoeven.
3. *Hart*: binnenshuis zijn er liefdevolle relaties die stabiliteit bieden.
4. *Privéleven*: het huis is omgeven van de grenzen met de buitenwereld, zowel in fysieke zin, als in symbolische/ mentale zin.
5. *Kern*: thuis kan de bron zijn van identiteit en betekenis zijn. Het geeft een idee dat we er behoren.
6. *Woonplaats*: de geografische locatie.
7. *Paradijs*: dit zijn alle ideaalbeelden die er over thuis bestaan tezamen.

Wat Sommerville, net als de humanistische wetenschappers, bij zijn omschrijvingen vergeet, is dat mensen ook wel eens negatieve gevoelens over thuis kunnen hebben. Feministen stellen dat thuis helemaal niet voor iedereen dezelfde gevoelens oproept. Volgens feministen kunnen mensen thuis ook ervaren als een plaats waar men zich juist niet geborgen voelt, vanwege de negatieve ervaringen die aan thuis voor hen kleven

3.4.2 School en andere onderwijsinstellingen.

In dit onderzoek wordt er gekeken naar de geografie in instituties, waarbij het met name om de sociale verhoudingen gaat en de betekenis die D/doven en slechthorenden aan deze scholen of andere onderwijsinstellingen geven.

Binnen scholen zijn in principe twee werelden. De formele wereld is de door volwassenen gecreeëerde omgeving, oftewel de lessen die gegeven worden, de regelgeving en wat de D/doven en slechthorenden kunnen/ mogen leren. Daar hoort ook bij dat docenten voor een deel ook medelen in de opvoeding van de leerlingen. Ten tweede is er nog de sociale, informele wereld, oftewel de omgang met klasgenootjes en groepsculturen (Valentine, 2001).

D/doven, en vooral slechthorenden, hebben vaak de mogelijkheid om naar het reguliere onderwijs of naar het doven of slechthorendenonderwijs te gaan. Dit kan verschillende gevolgen hebben voor de betekenis die zij aan de plaats “school” geven.

Recentelijk is er een onderzoek gehouden door Dovenschap en FODOK (de Nederlandse Federatie van Ouders van Dove Kinderen) naar de kwaliteit van dovenonderwijs in Nederland. Hieruit kwam naar voren dat het onderwijsniveau achter ligt bij het reguliere onderwijs. Daaruit kwam onder andere naar voren dat men een breder communicatieaanbod voor de leerlingen wil bewerkstelligen. Zowel horende als dove medewerkers moeten worden aangetrokken. Tevens wilt men een verbetering van het leerstofaanbod, zodat deze beter aansluit op vervolgonderwijs, of op een eventuele overstap naar het reguliere onderwijs. (Dovenschap)

3.4.3 De werkplek

Net als bij scholen, wordt ook bij het werk gekeken naar de geografie in instituties. Voor werkgevers is het belangrijk dat ze controle hebben over de lichamelijke capaciteiten van de werknemers. Zo willen ze ook graag de regie hebben over bepaalde delen van de identiteiten van de werknemers, zodat dit tot bepaalde prestaties kan leiden. Daarvoor stellen bedrijven bepaalde lichamelijke en geestelijke maatstaven, die zij hanteren bij het aannemen en ontslaan van werknemers. Hierdoor kan het zijn dat mensen, die door een gehoorbeperking niet aan de lichamelijke maatstaven voldoen, gediscrimineerd worden op de werkvloer (Valentine, 2001).

De werkgever kan uiteraard via verscheidene middelen, zoals werkevaluaties, materiële aanpassingen en overleg, zorgen dat de werknemer zich zo kan aanpassen dat deze de gestelde maatstaven kan functioneren. Net zoals de docenten op een school of andere onderwijsinstelling.

Wat ook hetzelfde is als op een school, is de cultuur die er heerst. In dit geval niet tussen leerlingen, maar tussen collega's. Een goede werksfeer, waarbij de werknemer zich op

zijn/ haar gemak voelt, draagt bij aan een groter gevoel van verbondenheid met de werkplek. Dit gaat niet alleen over de omgang tussen werknemers onderling en met werkgevers, maar ook over de sociale activiteiten die daarnaast worden georganiseerd.

3.4.4 Binnen Dovenverenigingen.

Een gemeenschap is een sociaal netwerk van op elkaar ingewerkte individuen, over het algemeen opgaand in een ruimtelijk afgebakend gebied (Johnston, 2000).

Gemeenschappen of verenigingen hoeven geen geografische basis te hebben, zij kunnen bestaan wanneer het een groep mensen is die een gemeenschappelijke activiteit ondernemen, gemeenschappelijke interesses hebben of dezelfde geloofsovertuiging aanhangen, wat er voor zorgt dat deze groep met elkaar omgaat en elkaar ondersteunt (Valentine 2001). D/dovenverenigingen zijn ontstaan doordat men de gezamenlijke factor doofheid/ Doofzijn deelt. Voor zover bekend is, werd in 1884 de eerste Dovenvereniging opgericht. De opgerichte verenigingen zijn niet alleen gezelligheidsverenigingen, maar ook hobby- en sport-verenigingen. Naast Dovenverenigingen zijn er ook voor slecht-horenden en niet-Doven partijen.

Gemeenschappen of verenigingen worden vaak geassocieerd met positieve eigenschappen, zoals solidariteit en ondersteuning en daarom worden deze vaak ingezet. Young (1990 In: Valentine, 2001) stelt echter dat gemeenschappen soms verre van volkomen zijn, doordat zij in plaats van eenheid juist differentiatie begunstigen, zodat het sociale uitsluiting voortbrengt.

3.4.5 Internet

Het internet kan worden gezien als een 'plaats' waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en gemeenschappen kunnen ontstaan. Deze gemeenschappen hebben als voordeel dat deze niet worden gelimiteerd door de geografische barrières. Het internet zorgt ervoor dat gemeenschappen niet meer in een ruimtelijk-geografisch afgebakend gebied hoeven te bestaan, maar wereldwijd verspreide leden kan tellen (Valentine, 2001). Gebruikers kunnen informatie verkrijgen en communiceren met mensen waar ook ter wereld, zonder

dat men rekening hoeft te houden met fysieke of sociale beperkingen van het lichaam, de identiteit en de andere gemeenschap(pen) waar men toe behoort. Het medium zou sociale, culturele, economische en politieke veranderingen te weeg kunnen brengen. Ondanks dat deze effecten worden erkend, is er nog weinig empirisch onderzoek gedaan naar de gevolgen van internet op het dagelijks leven van mensen. Men heeft wel vanuit theoretische zin zowel negatief als positief commentaar geleverd op de gevolgen van het gebruik van internet. In negatieve zin is men bang dat het veelvuldige gebruik leidt tot een ontwrichting van de relaties die men in de realiteit onderhoudt met familie en vrienden. Hierbij is het internet een virtuele wereld die gelijk staat aan het niet-authentieke, als een slechte kopie van de werkelijkheid. Paul Virilio (1997 In: Valentine et. al, 2002) stelt dat het effect van internet is dat de immateriële uitstoot de betekenis van plaatsen ontworteld. Positieve commentators daarentegen zien de virtuele ruimte als een verbetering van de werkelijkheid, waarbij het een kans krijgt de beperkingen te overwinnen. Het internet wordt niet los gezien van het dagelijks leven, maar als een middel dat de realiteit zelfs zou kunnen verbeteren (Valentine et. al, 2002).

3.5 Identiteit

De betekenis die mensen aan plaatsen geven, kunnen zo veel invloed hebben, dat zij de identiteit van mensen meebepalen. Identiteit is het beeld wat mensen van zichzelf hebben door de subjectieve gevoelens die gevormd zijn op hun dagelijkse ervaringen en brede sociale relaties (Knox et. al. 2001)

Goffman (1963) heeft (in Schowe, 1978) het begrip identiteit opgedeeld in twee soorten. De eerste is de sociale identiteit, welke de locatie van iemand op het sociale spectrum aangeeft. De tweede is de persoonlijke identiteit. De persoonlijke identiteit ontstaat vanuit persoonlijke verschillen die de meer opvallende sociale identiteit veranderd of aanvult. Deze onderscheiding kan behulpzaam zijn bij het onderzoeken hoe doofheid, individuele kenmerken, en zodoende een aspect van de persoonlijke identiteit, leidt tot het veranderen van of het veranderen door de sociale identiteit. De twee soorten identiteit zijn hevig met elkaar verwoven (Schowe, 1978). Hieruit blijkt dat identiteit een sociale

constructie is, het is niet iets waar een persoon mee wordt geboren en ook niet iets wat een persoon helemaal zelf beslist te zijn. Identiteit is veranderlijk (Valentine, 2001).

3.5.1 doofheid

De term doofheid heeft te maken met in hoeverre iemand audiologisch gezien doof is. Audiologisch wordt het gehoorverlies uitgedrukt in datgene wat men aan decibellen niet kan horen. Zo kan de mate van gehoorverlies worden omschreven als licht, waarbij de persoon een gehoorverlies heeft van 27-40 dB. Vervolgens komen de categorieën mild (verlies van 41-55 dB), matig (56-70 dB), ernstig (71-90 dB) en zwaar waarbij dus meer dan 90 dB nodig is om het te kunnen horen. Van doofheid is sprake wanneer het gemiddelde gehoorverlies aan het beste oor 90 dB of groter is (www.hinkgroep.net).

Het moment dat de doofheid intreedt wordt aangegeven middels de termen congenitale, prelinguale en postlinguale doofheid. Bij congenitale doofheid is iemand doof geboren. Prelinguale doofheid houdt in dat deze is aangeboren of intreedt nog voordat men een gesproken taal leert, dus nog voor het tweede of derde levensjaar. Mensen die postlinguaal doof zijn geworden, hebben dus eerst een normale taalontwikkeling gekend (www.nko.be).

In Nederland zijn er ongeveer 1,6 miljoen mensen die een gehoorbeperking hebben. Dat is ongeveer 10 procent van de totale Nederlandse bevolking. Van deze groep ondervinden ongeveer een half miljoen dagelijks hinder (Dovenschap, 30 juni 2006).

3.5.2 Doofzijn

Doof (met een hoofdletter) bakent zo de minderheidsgroep af, die deze mensen te samen vormen, vergelijkbaar met andere minderheidsgroepen, zoals homoseksuelen en minderheidsgroepen op basis van etniciteit. Doofzijn slaat op de sociale kanten van het gehoorverlies. Niet dat de medische kant geen rol speelt, maar Doofzijn verwijst over het algemeen naar de mensen die doof geboren zijn of prelinguaal doof zijn geworden, welke zijn opgevoed met gebarentaal. Ze voelen zich zeer verbonden met dovengemeenschappen en de dovencultuur. Ze zien hun ervaringen als gelijk aan andere

taalminderheden. In 1972 was Woodward de eerste die deze term gebruikte (Ladd, 2003) Vroegdoven onderscheiden zich ook doordat zij op een andere manier waarnemen en communiceren. Zij zijn over het algemeen visueler ingesteld. Zij vervangen horen door zien. Mensen die zichzelf typeren als Doof geven daarmee aan dat het een deel is van hun identiteit (Ladd, 2003).

Nadat er vanuit de (Britse) Dovengemeenschap wat onvrede was geuit over de term doof, wat dus een statische medische term is, heeft Ladd (2003) een ander begrip aangenomen, "Deafhood". Hij duidt hiermee het proces aan van het Doofzijn. De Dovengemeenschap had zich geërgerd aan de medische term, omdat daar iedereen onder valt met een gehoorbeperking, dus ook de mensen die vanwege ouderdom problemen met hun gehoor krijgen. Doofzijn verbindt op deze manier de mate en duur van gehoorbeperking en de collectieve identiteit die Dove mensen zelf binden aan deze gehoorbeperking. Deafhood is, net als de persoonlijke identiteit, veranderlijk. Deze, sociale, identiteit wordt opgesteld rondom verschillende verzamelingen van principes en prioriteiten, welke worden beïnvloed door verscheidene factoren zoals nationaliteit, tijdperk en klasse.

3.5.3 Dovengemeenschap

Zoals gezegd in paragraaf 3.4.4 zijn, bestaat er in Nederland ook een Doven-gemeenschap. Een gemeenschap is een sociaal netwerk van personen die met elkaar omgaan, meestal geïntegreerd in een gedefinieerd gebied (Johnston et. al. 1994). Volgens Selznick (1992 In: Valentine, 2001) meldt dat een gemeenschap historiteit, identiteit, gelijke behandeling over en weer, persoonlijke kenmerken, participatie en integratie in de maatschappij inhoudt. Een minderheidsgroep is een subgroep in de bevolking die gezien worden, of zichzelf zien, als op de een of andere manier anders dan de algemene bevolking (Knox et al. 2001). In deze zin kunnen Doven of slechthorenden zich op zowel medische als sociaal-culturele gronden tot een minderheidsgroep rekenen.

De gemeenschap komt voort uit het gevoel van Doofzijn en onderscheidt zich door de manier van communiceren, waarvan de Nederlandse GebarenTaal (NGT) de belangrijkste is. Een verschil met andere minderheidsgroepen die zich onderscheiden door middel van

een taal, is dat NGT door de Nederlandse overheid nog steeds niet is erkend als officiële taal. Pas in de jaren '80 en '90 van de 20ste eeuw kwam de emancipatie van de gebarentaal op gang. Tot die tijd werd de Gebarentaal en daarmee de Dovencultuur onderdrukt door het oralisme. Oralisme kan worden omschreven als de onderdrukking van gebarentaal en Dovencultuur door deze te vervangen door horende gebruiken. Dat begon omstreeks 1880 toen in Milaan op een congres werd besloten dat er in het Europese onderwijs geen gebarentaal meer moest worden aangeboden. Doordat men in de afgelopen 25 jaar meer aandacht schonk aan NGT in het onderwijs, hoopt men niet alleen dat de schoolprestaties van doven en slechthorenden zullen verbeteren, maar ook dat de Dovencultuur meer waardering krijgt. Een cultuur is een gedeeld aantal betekenissen die terugkomen in het dagelijks leven door werkelijke en symbolische gebruiken (Knox et al. 2001). Dat NGT steeds duidelijker zichtbaar is, is te zien aan de doventolken die de journaals 's ochtends vertalen of de intocht van Sinterklaas die sinds een aantal jaar ook met een doventolk is te volgen. Op dit moment heeft de ministerraad ingestemd met het voorstel om de landelijke publieke omroep en commerciële omroep per 1 januari 2007 te verplichten om hun Nederlandstalige televisieprogramma's te ondertitelen.

De Dovengemeenschap wordt ook wel eens *family of choice* genoemd. Dat is de plek waar de D/dove of slechthorende persoon zichzelf niet als anders ervaart (Tijsseling, 2006). De Dovengemeenschap in Nederland profileert zichzelf op verschillende manieren. Er zijn lokale, regionale en nationale verenigingen. Dit zijn bijvoorbeeld belangenverenigingen, gezelligheidsverenigingen of sportverenigingen. Maar dat er veel verenigingen zijn, wil niet zeggen dat iedereen lid is van de Dovengemeenschap. Op zich zou iedereen die zichzelf Doof voelt, lid kunnen zijn. Maar mensen die geboren worden uit D/dove ouders en daarmee zijn opgegroeid met gebarentaal en vanaf hun jeugd al activiteiten ondernemen binnen de verenigingen hebben een streepje voor. Ook mensen die getrouwd zijn met een D/doof of slechthorend persoon of een D/doof of slechthorend kind krijgen, mogen lid worden van de gemeenschap, al zullen deze mensen nog meer moeten investeren. (Ladd, 2003).

Wanneer een D/doof of slechthorend persoon een duidelijke keuze maakt om zich verbonden te voelen met de Dovengemeenschap, maar tegelijkertijd ook een zeer sterke band voelt met de horende gemeenschap, dan is er sprake van een tweetalige en/of biculturele identiteit bij die persoon. Men kiest dan niet uitdrukkelijk voor één taal en de daarbij behorende cultuur (Tijsseling, 2006).

De Dovengemeenschap met de daarbij behorende Dovencultuur is een in Nederland een minderheidscultuur. De meerderheidscultuur, namelijk die van de horenden, heeft hierover een soort machtsrelatie. Er bestaat een hegemonie waarin de culturen van de meerderheid dominant zijn. De Certeau (1984, in Ladd 2003) zegt dat individuen in hun dagelijks leven, (op het werk, op school of thuis) hun eigen omgeving kunnen creëren naar hun eigen wensen. Op deze manier kunnen zij hun eigen werkelijkheid maken en zelf weerstand kunnen bieden aan politieke en culturele dominantie (Ladd, 2003). De Dove minderheid kan vervolgens haar doofheid en Doofzijn, wat door de buitenwereld als negatief wordt ervaren, herdefiniëren en positief gaan waarderen. Dit verschijnsel wordt *Deaf Pride* genoemd, wat vergelijkbaar met Gay Pride, Big is Beautiful en Black is Beautiful (Tijsseling, 2006).

Hoofdstuk 4: Resultaten

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk is gebaseerd op de analyse van de interview-data wat verzameld is voor deze scriptie. In de paragrafen 4.2 tot en met 4.6 worden de plaatsbelevingen van de verschillende plaatsen door doven en slechthorenden uiteen gezet. Deze thema's die in de paragrafen worden besproken zijn gebaseerd op het coderingssysteem wat gebruikt is in QSR N4 NU*DIST. Er wordt begonnen met thuis (4.2), vervolgens komen de scholen en andere onderwijsinstellingen aan bod (4.3). In paragraaf 4.4 worden de belevingen op de werkplek besproken en paragraaf 4.5 gaat over de Dovenverenigingen en daarbuiten. Daarna is er een extra plaats toegevoegd. In de interviews met de respondenten kwam naar voren dat er nog een andere plaats zeer belangrijk Deze plaats is het internet en wordt in paragraaf 4.6 uitgelegd. Nadat alle plaatsen beschreven zijn, blijkt dat er een aantal algemene factoren zijn die invloed hebben op de plaatsbeleving. In de laatste paragraaf (4.7) komen deze naar voren.

4.2 Thuis

De eerste plaats waar de focus op ligt in dit onderzoek, is de plek 'thuis'. In paragraaf 2.3 is geschreven dat de basis voor de gehouden interviews de life-history approach is. Hierdoor is de eerste 'thuis' het huis van de ouders. Uit dit onderzoek moet de betekenis van bepaalde plaatsen voor D/doven en slechthorenden naar voren komen. Om te weten of de inrichting van thuis verschilt van de inrichting van thuis door horenden is er gevraagd of er aanpassingen zijn gemaakt. Uit de interviews is gebleken dat er voor de respondenten bij de ouders thuis meestal geen aanpassingen waren gemaakt. Slecht een enkeling had daar de beschikking over een ringleiding of een flits- of trilsysteem voor de deurbel, telefoon of wekker. Ondanks dat er dus weinig aanpassingen waren, antwoordt elke respondent (behalve Marte en Nele) dat het voor hen een veilige en prettige plek was/ is. Men voelt zich bij de ouders thuis over het algemeen able-bodied. Men is in staat alle handelingen uit te voeren, die men binnen's huis zou willen uitvoeren. Het was een vertrouwde omgeving voor hen, wat hier aan bijdraagt.

“Bij mijn ouders voelde ik me altijd veilig. Dat was een vertrouwde omgeving met mensen die ik vertrouwde.” (Olivia)

Toch zijn er wel plekken en situaties in het huis die vermeden werden. Verscheidene respondenten noemen de eettafel een plek waar ze zich niet altijd op hun gemak voelden en ook visite werd vaak vermeden. Dat komt, omdat doven en slechthorenden moeite hebben om groepsgesprekken te volgen. Daarnaast werd de telefoon vaak genegeerd, omdat ze bang waren degene aan de andere kant van de lijn niet te kunnen verstaan.

In het kader van de *geographies of exclusion* (zie paragraaf 3.3), waarbij wordt verondersteld dat men op jonge leeftijd een beeld aanneemt wat men is en wie anders dan hen is, is in het interview gevraagd of men zich ‘anders’ voelt dan hun familieleden. Slechts twee van hen antwoorden dat dit inderdaad het geval is. Dat staat zeer waarschijnlijk in relatie tot het feit dat ze het ouderlijk huis niet altijd een prettige plek vonden. Eén van hen is Nele, die zichzelf alleen apart voelde toen haar moeder hertrouwde. Haar stiefvader moest wennen aan de situatie, wat er voor zorgde dat er niet altijd meer rekening werd gehouden met haar. De andere respondent antwoordde het volgende:

“Ja, ik vind mezelf wel anders. Mijn familie besloot dat we maar niet moesten studeren verder dingen gingen uitproberen in het leven. We werden tegen gehouden. Ik ging hiermee niet akkoord en ging op het internaar in het middelbaar (onderwijs). Ik wou niet alles opgeven omdat mijn gehoorverlies groter was (in vergelijking met andere familieleden)” (Marte)

Uit dit citaat blijkt dat Marte zich verzet tegen de situatie thuis en een andere oplossing zoekt en deze vindt door het ouderlijk huis te verlaten.

Uit de interviews is gebleken dat veel doven/slechthorenden vaak al op jonge leeftijd het ouderlijk huis verlaten, om in een andere plaats speciaal onderwijs (doven/slechthorenden onderwijs) te kunnen volgen. Ze komen dan terecht bij pleegouders of een internaat. Het wonen bij pleegouders wordt niet als positief ervaren. Er golden andere

regels dan thuis en de pleegouders hadden van te voren niet altijd de kennis en de ervaring van het opvoeden van een kind met een gehoorbeperking. Voor de kinderen verwaterde het contact met de vrienden en buurtkinderen in de omgeving van het ouderlijk huis.

Voor degenen die na het middelbaar onderwijs verder zijn gaan studeren, is de studentenkamer ook een plek die met 'thuis' wordt aangeduid. Vier van de achttien geïnterviewden wonen op dit moment op kamers. Allen hebben geen aanpassingen op hun kamers, maar ze hebben hun huisgenoten allen ingelicht. Dit kan soms toch voor vervelende situaties zorgen, zeker wanneer buitenstaanders geen rekening mee houden met hun gehoorbeperking. Een voorbeeld hiervan geeft Olivia:

“In mijn studentenhuus ligt dat anders. Ik voel me er niet 100 procent veilig, omdat ik veel dingen niet hoor, bijvoorbeeld het brandalarm en de populatie nog wel eens wisselt. Twee jaar geleden ben ik in hetzelfde studentenblok verhuisd en nu woont er een vriendin van mij in huis. Die vertrouw ik redelijk en zij heeft ook een sleutel voor noodgevallen. Als zij er niet is en er gebeurt wat, dan heb ik een probleem. Een tijdje terug bijvoorbeeld was er een politie-inval. Ze zochten de vorige bewoner van mijn kamer. Er stonden vijf politieagenten op mijn deur te schoppen, maar ik hoorde niets. Mijn huisgenote/ vriendin waarschuwde ze gelukkig dat ik het niet hoorde, anders was de deur ingetrapt en had ik de schrik van mijn leven gehad.” (Olivia)

Als laatste kwam in dit onderzoek de eigen woning, waar men eventueel met het eigen gezin woont, ter sprake. Het blijkt dat wanneer de respondenten een eigen woning krijgen, zij wel aanpassingen maken die hun dagelijks leven makkelijker maakt. In hun eigen huis hebben ze, hoewel dit ook een vertrouwde omgeving wordt, niet altijd iemand om zich heen die hen kan helpen. Zeker wanneer ze kinderen krijgen, dan moeten zij (net als horenden) juist hulp bieden aan hun kinderen.

Uit deze interviewfragmenten over de plek thuis, komt duidelijk niveau B (belemmeringen binnen de familie) naar voren uit de niveauverdeling van Harlem (1976). Ook niveau A komt op de plek thuis voor, doven en slechthorenden hebben immers vaak speciale hulpmiddelen nodig in hun dagelijks leven. In de hier op volgende paragraaf

(4.3), komen ook speciale hulpmiddelen of regelingen naar voren die onder niveau A vallen.

4.3 School en andere onderwijsinstellingen

School en andere onderwijsinstellingen zijn de tweede plaats na school waarvan de belevingen zijn onderzocht. In de tabel (4.2) staat op wat voor soort scholen de respondenten hebben gezeten. Velen van hen hebben zowel op doven/slechthorenden scholen gezeten als op horenden scholen, oftewel het reguliere onderwijs. Dit zorgde er voor dat er vele verschillende belevingen van de plaats “school” waren. Niet alleen zijn er verschillen in beleving tussen respondenten, maar zodoende zijn er ook verschillen in de beleving van scholen van één persoon. Zo voel(d)en sommige respondenten zich prettiger op doven/slechthorenden scholen, terwijl anders zich op hun plek voelen op horenden scholen. In dit onderzoek zijn er respondenten die eerst op het doven/slechthorendenonderwijs zaten en de overstap maakten naar het reguliere onderwijs en er zijn respondenten die juist de tegenovergestelde overstap hebben gemaakt. Met uitzondering van Gijs, omdat hij op latere leeftijd slechthorend is geworden, heeft elke respondent zijn of haar visie gegeven op hun schoolperiode.

Respondent	Horende school	Dovenschool/ slechthorende school	Beide scholen
1. Gijs*	X (sh latere leeftijd)		
2. Henk*			X
3. Markus*		X	
4. Marte*			X
5. Fred			X
6. Goran*			X
7. Wouter			X
8. Jeroen			X
9. Inez*			X
10. Vanessa			X
11. Jantje			X
12. Lukas*			X
13. Sophie	X		
14. Olivia*	X		
15. Ilse			X
16. Nele			X
17. Ella*		X	
18. Nout*	X		

Tabel 4.2: Geattendeerde scholen door respondenten. Namen met een * (asterix) zijn gefingeerd vanwege privacy-redenen.

Uit de interviews komen een aantal redenen naar voren waarom iemand zich wel of niet prettig voelt op een bepaalde school. De belangrijkste reden is of diegene geaccepteerd wordt op de school, zowel door de medeleerlingen als door de docenten. In het sociale model van het gehandicapte lichaam wordt er namelijk van uit gegaan dat de maatschappij een rol speelt bij creëren van handicaps. In het theoretische hoofdstuk werd uiteengezet dat dit twee verschillende werelden zijn. De formele wereld bestaat uit de door volwassenen gecreëerde omgeving, waar de lessen worden gegeven. De docent kon bijvoorbeeld er voor zorgen dat de slechthorende leerling vooraan in de klas kon zitten of dat er alternatieven werden gezocht voor bijvoorbeeld luistertoetsen en dictees.

“Bij luistertoetsen en dergelijke, werden dingen aangepast. Het eerste jaar Frans ging de juf de radio herhalen, dan kon ik spraakafzien.” (Wouter).

Ilse meldde in het interview dat zij het gevoel had afgeschermd te worden van de werkelijke wereld toen zij les kreeg op de dovenschool:

“Jazeker, ik voelde me prettig op die school, maar het was niet echt de werkelijkheid. Er werd daar met alles rekening gehouden, dat is in het echt niet zo. Als kind ben je dan niet echt voorbereid op eventuele tegenslagen.” (Ilse)

De informele wereld is de sociale omgeving. Hierbij gaat het vooral om de omgang met medeleerlingen en docenten. Met name respondenten die leerling waren geweest op het reguliere onderwijs ondervonden hier problemen op het gebied van sociale uitsluiting.

“Ik werd gepest omdat ik met een pen zat te klikken en dat pikten ze niet zonder dat ik wist dat ze daar last van hadden” (Goran)

“Ik moet zeggen dat ik een aantal jaren behoorlijk [ge]drep[meerd] heb gezeten, ook doordat ik gepest ben op school. Ik heb toen 3 jaar mijn gehoorapparaten niet gedragen. Ik durfde ook bijna niks te zeggen. Ik schaamde me voor mijn stem. Ik dacht toen echt dat mijn stem lelijk en zeer afstotelijk was voor horende mensen.” (Nele)

Nele zag zichzelf dus duidelijk als ‘anders’ dan horende mensen. Zeven van de achttien geïnterviewden werden gepest op school. Dat gebeurde niet alleen op horende scholen, want Sophie is juist op de dovenschool gepest, waar zij tot haar zesde jaar naar toe is gegaan. Zij is volledig horend opgevoed en kon geen gebarentaal spreken. Zij vermoed dat dit de reden is waarom haar medeleerlingen haar pestten.

Uit de verzamelde data blijkt dat het klaslokaal, of de school, niet altijd ingedeeld kan worden in de hiervoor beschreven twee werelden. In sommige gevallen toonden de docenten niet genoeg begrip of hadden de gepeste respondenten het gevoel dat de leraren mee deden met de ‘grappen’ van de medeleerlingen. Hierdoor versmolten de twee werelden met elkaar.

Opvallend is dat drie respondenten die op een hogeschool of universiteit verder zijn gaan studeren aangeven dat de situatie daar aanzienlijk veranderde. Docenten en medestudenten toonden veel meer begrip.

Een tweede belangrijke reden, of men zich prettig voelde op een onderwijsinstelling, is of degene wel kan studeren wat men wil studeren. Het blijkt namelijk dat het onderwijsniveau nogal achter ligt op het niveau op het reguliere onderwijs, wat dus de door volwassenen gecreëerde omgeving is.

“Tja achteraf gezegd domme school want alles ze daar leerden hadden we al gehad, het blijkt dus dat het onderwijs op die scholen achter ligt op het horende onderwijs.” (Henk)

Hierdoor zijn veel respondenten overgestapt op het reguliere onderwijs, wanneer zij de mogelijkheid hadden. Vaak ging dit wel in samenspraak met de ouders of docenten van de doven/ slechthorenden school. Slechts één respondente (Marte) is verder gaan studeren op het reguliere onderwijs zonder de steun van haar ouders. De respondenten niet alleen over omdat ze een hoger onderwijsniveau aan konden, maar ook omdat zij een bepaald beroep wilden leren wat niet aangeboden wordt op het doven/slechthorenden onderwijs.

Bij sommige respondenten werd de overstap van regulier onderwijs naar doven/slechthorenden onderwijs als positief ervaren. Nadat zij eerst moeite hadden om de lessen op het reguliere onderwijs te volgen, hadden zij op hun nieuwe school geen enkele moeite meer. Ook kwamen zij door de overstap in contact met andere leerlingen die dezelfde handicap hadden als zij. Hiermee konden ze zich identificeren.

Als laatste bleek het gebruik van gebarentaal van belang te zijn bij de beleving van scholen. Zo mocht één respondente op bepaalde dovenscholen geen gebarentaal spreken of werd er niet met gebarentaal gewerkt, wat er voor zorgde dat zij het idee had niet zichzelf te zijn.

“In de klas kon ik alles moeilijk volgen. Alle kinderen waren slechthorend en ik moest vaak vragen waar ze het over hadden” (Inez).

Over het algemeen kan gesteld worden dat communicatie of de manier van communicatie zeer van invloed is op de beleving van een scholen door doven/ slechthorenden. De respondenten gaven aan soms moeite te hebben om lessen te volgen en dat ze soms wat

extra aandacht op dat vlak nodig te hebben. Wanneer er geen extra aandacht was, of wanneer de lessen niet goed gevolgd konden worden, dan leden daar de schoolprestaties onder.

4.4 De werkplek.

Net als bij de scholen en andere onderwijsinstuties, bestaat de werkplek, waarop de beleving ervan is gebaseerd, uit twee werelden. Voor doven en slechthorenden gaat dat om de aanpassingen die er (vanuit de werkgever) zijn gedaan om hun werk te vergemakkelijken en de omgang met de collega's en eventuele klanten. Twaalf van de achttien respondenten konden in de interviews iets vertellen over hun werkplek.

Alleen Ella werkt in een omgeving waar (uitsluitend) met gebarentaal wordt gewerkt. Hierdoor ondervindt zij geen belemmeringen in het uitvoeren van haar werk. Zij heeft op deze manier geen last van de oor Kitchin (1999) genoemde term "design apartheid", omdat de werkomgeving duidelijk is aangepast aan haar beperking. Doordat zij vrijwel uitsluitend gebarentaal spreekt, is het wel zo dat zij afhankelijk is van een werkplek waarbij zij met gebarentaal kan communiceren.

Voor anderen wil de doofheid/ slechthorendheid nog wel eens een belemmering vormen, zoals Harlem (1976) in zijn niveauperdeling al voorstelde. Zij hebben dan ook geen banen waarbij hun doofheid en het spreken van gebarentaal een vereiste is, maar banen die ook door horenden zouden kunnen worden opgevuld. De belemmeringen komen met name voor wanneer er gecommuniceerd moet worden met anderen. Met collega's en werkgevers zijn er vaak afspraken of aanpassingen (communicatie via MSN Messenger of email) gemaakt.

"...ik kreeg wel een pieper, dus bij een alarm of wat dan ook, dan trilde dat ding en dan stond er een code op die dan wat betekende. En ik had een rode lamp in mijn kamer, een soort zwaailicht."

(Jeroen)

Een werkplek die gemeden werd door de respondenten was voornamelijk de vergaderruimte. Vergaderingen zijn voor doven/ slechthorenden moeilijk te volgen, omdat mensen daar nog wel eens door elkaar willen praten en er in veel bedrijven niet de juiste middelen zijn om het volgen van een vergadering te vergemakkelijken. De respondenten die aangaven de vergaderingen niet bij te wonen, voelden zich veelal ook bezwaard dat er rekening met ze moest worden gehouden.

De beroepen die men heeft of die men nastreeft zijn zeer verschillend van aard. Wat men met elkaar gemeen heeft is dat men werk heeft met een grote mate van zelfstandigheid, men heeft beroepen zoals administratief medewerker of archivaris. Dit betekent dat de respondenten niet voortdurend hoeven te communiceren met collega's of derden. Olivia verwoordt haar kijk op werk als volgt, wat een goede weerspiegeling is van de antwoorden van de andere respondenten en een duidelijk verschil aangeeft met horenden:

“Vergaderingen zijn een ramp, telefoneren kan ik niet, onderling snel even wat bespreken is lastig. Ik ben dus op zoek naar een baan waarbij ik alleen of in een klein team kan werken en ik veel met schrijven bezig kan zijn.” (Olivia)

Op één geïnterviewde na (Nout), verbergt niemand zijn of haar doofheid.

“Niemand weet het. Telefonisch contact is moeilijk, ik heb daar mee leren omgaan. Ik kan dit oplossen doordat doven en slechthorenden met een bepaald aantal woorden de hele context plaatsen. Van een zin versta ik ongeveer twee of drie kernwoorden en de rest brei ik zelf aan. Ook vergaderen is voor mij geen sinecure. Meestal vergaderen we in grote zalen met twintig personen en die duren dan een dag. Daar zijn ook nooit voorzieningen getroffen. En omdat ik te ijdel ben en me schaam voor mijn slechthorendheid en er niet voor uitkom, zijn er geen speciale dingen ingericht op zo een vergadering. Of ik heb geen speciale telefoon. Ik wil per se als normaal bestempeld worden. Ik doe naar de buitenwereld dat ik niet slechthorend ben.” (Nout)

Uit dit gespreksfragment blijkt duidelijk dat deze respondent zich absoluut niet ‘anders’ wilt voelen dan anderen, hoewel hij zichzelf, met zijn slechthorendheid, wel als anders ziet. Met het argument dat hij per se als normaal wilt worden bestempeld, bevestigt hij

zijn sociale identiteit (Goffman, 1963. In: Schowe, 1978). Zijn doofheid zorgt er voor dat hij, als hij er voor uit zou komen, een andere plek zou hebben op het sociale spectrum. Hier tegenover staat dat 5 andere respondenten (Inez, Marte, Nele, Jeroen en Sophie), hoewel zij voor hun doofheid uitkomen, zich helemaal niet ‘anders’ voelen dan collega’s. En Ilse geeft aan dat zij best gebarentaal zou willen leren en ze geeft een voorbeeld op haar bijbaan waarin het van pas kan komen.

“(Ik) ben er gefascineerd door, (het) hoort denk ik wel een beetje bij me en veel mensen vragen ernaar. (Ik) werk in een supermarkt en wordt steeds vaker door slechthorende mensen of doven met gebarentaal aangesproken, dus ik vind dat wel handig.” (Ilse)

4.5 De Dovengemeenschap en daarbuiten

De laatste plaats waar in dit onderzoek de nadruk op is gelegd is de Dovengemeenschap en andere plaatsen waar doven/ slechthorenden in hun vrije tijd wel of niet komen.

Volgens de respondenten bestaat er zeker een Dovengemeenschap in Nederland en Vlaanderen. Ook zij noemen dat de Nederlandse Gebaren Taal er een belangrijk onderdeel van is. Maar stellen de meeste van hen, de Dovengemeenschap is geen homogene gemeenschap. De meeste respondenten zeggen dat zij nooit totaal van de gemeenschap zullen uitmaken, omdat zij de Nederlandse Gebaren Taal vaak niet machtig genoeg zijn en al hun ouders zijn ook horend, waardoor zij te veel horend zijn opgevoed. Ook hier kan terug gegrepen worden naar de niveauverdeling (niveau D, recreatieve activiteiten) van problemen die iemand met een handicap kan tegenkomen van Harlem (1976).

“In de Dovenwereld: soms passen anderen zich niet goed aan mij aan. Ik kan bijvoorbeeld nog niet zo snel gebaren en ken de dialecten ook niet echt, dan begrijp je elkaar niet altijd zo goed. Daarnaast weet ik ook dat er een beetje weerstand is tegen ‘doven’ die ‘Doof’ proberen te doen. Dat doe ik niet, maar zo wordt er, denk ik, wel eens over me gedacht. Dat ik soms ergens ben waarvan ik denk: dit is eigenlijk voor echte Doven, dat gevoel krijg ik soms.” (Wouter)

Opmerkelijk is wel, dat er in dit onderzoek geen enkel persoon naar voren is gekomen die zichzelf als geheel lid van de Dovengemeenschap ziet en daarmee zegt dat anderen daar niet toe behoren. De Dovenwereld is niet zo groot: “Iedereen kent iedereen.” (Jeroen) en de meeste respondenten hebben zich verenigd in allerlei verenigingen, zoals belangenverenigingen en sportverenigingen. Enkele zijn ook betrokken bij het bestuur en de organisatie van de verenigingen. Er worden verschillende redenen gegeven waarom ze lid zijn van een Dovenvereniging.

“Zo heb ik contact met mensen met dezelfde handicap.” (Fred)

“Veel doven voelen zich in hun eigen wereld echt vrij. In de horende wereld voel ik me vaak gesloten en niet vrij.” (Ella)

“Communicatie...minder buitengesloten...(niet dat ik niet met horenden kan communiceren, maar gewoon voor mijn eigen belang en gemak), want thuis is eigenlijk ook een horende wereld, kinderen, burens onder andere.”

Uit deze antwoorden blijkt dat de Dovenverenigingen en –bijeenkomsten een plek is waar de respondenten zich prettig voelen. Het is wel zo, dat ze zich dat niet bij elke vereniging prettig voelen en soms zijn ze lang op zoek naar een club waar dat wel zo is. Wanneer ze eenmaal een plekje hebben gevonden binnen een vereniging waar men zich prettig voelt, dan geeft men aan dat men zich identificeert met de andere leden. Dit is wellicht de belangrijkste reden om lid te worden van een vereniging die gericht is op doven en slechthorenden. Uit de antwoorden blijkt niet dat dit op enigerlei wijze afwijkt van de redenen waarom horenden lid worden van verenigingen of gemeenschappen. Twee respondenten zijn niet lid van een vereniging. De één vindt zichzelf daar te oud voor (Markus) en de ander heeft nog geen vereniging gevonden die bij haar leeftijd past (Ilse).

De activiteiten die ze ondernemen verschillen niet van de activiteiten die andere (bijvoorbeeld horende) verenigingen zouden ondernemen.

“Binnen onze stichting van doven hebben we veel activiteiten die ongeveer hetzelfde zijn als horenden hebben. Een voorbeeld zijn de educatieavonden waarin maatschappelijke onderwerpen aan de orde komen in voor doven begrijpelijke taal.” (Henk)

Plaatsen waar ze elkaar ontmoeten zijn bijvoorbeeld gebarencafés, wat meestal gewone cafés zijn die voor de gelegenheid gebarencafés worden. Ook in de clubhuizen van de verenigingen worden lezingen en cursussen gegeven. Men ontmoet elkaar ook op doven/slechthorenden scholen en bij lezingen die op andere locaties, zoals congrescentra worden gehouden. Het internet is de laatste jaren een zeer belangrijke plaats geworden om andere doven/ slechthorenden te ontmoeten. Hier wordt in paragraaf zes meer aandacht aan geschonken. Het enige evenement in Nederland wat voor zowel doven/slechthorenden als horenden wordt georganiseerd, is Sencity. In België is er sinds kort een soortgelijk evenement. Dit is een dance-feest waar door middel muziek, trillingen, aroma's en gebarentaal de muziek wordt overgebracht op het publiek. Op deze evenementen komen niet alleen doven en slechthorenden uit het thuisland af, maar komen mensen uit heel West-Europa op af (www.fffatha-guyot.nl).

Geen van de respondenten is op dit moment lid van een vereniging die niet specifiek op D/doven en/of slechthorenden is gericht. Eerder waren enkele wel lid, maar een reden waarom zij hun lidmaatschap hebben opgezegd is dat zij sindsdien een groter gehoorverlies hebben geleden, waardoor zij niet meer mee konden komen met de andere leden van de club. Een andere reden is dat zij geen behoefte hebben om lid te zijn van zo'n vereniging.

Er werd aan de deelnemers van de interviews gevraagd of zij dachten dat doven en slechthorenden in Nederland en Vlaanderen een eigen wereld hadden met eigen gewoontes en activiteiten, anders dan horenden. In de onderstaande tabel staat wat daar op is geantwoord.

Vraag: Denkt u dat doven/ slechthorenden in Nederland en Vlaanderen een eigen wereld hebben met eigen gewoontes en eigen activiteiten (dus anders dan horenden)?				
Antwoord:	Ja	Soms	Misschien	Nee
Respons:	13	3	2	0

Een ruime meerderheid is van mening dat er een aparte doven- of slechthorendenwereld bestaat. Een aantal van hen noemen een aantal facetten die daarbij horen. Hieruit blijkt dat deze veelal met verschillen in communicatie te maken hebben.

“Zeer zeker. Er is een dovencultuur met eigen gedragsregels, gebarentaal, dovenmoppen. Een voorbeeld van zo’n gewoonte is de manier waarop je iemand roept. Elkaar daarbij aanraken is in de horende wereld een taboe, maar doven die dicht bij elkaar staan, doen dat zo. Als ze wat verder van elkaar af staan, dan stampen de op de vloer of gebruiken ze de lichtschakelaar.”

(Henk)

“Ja. Mensen zijn meer betrokken bij gesprekken. De communicatie gaat makkelijker. Na afloop blijven ze langer met elkaar hangen. Er is een bepaald oogcontact.” (Inez)

Toch zijn er een aantal respondenten die een kritischer antwoord geven, ook als zij een positief antwoord geven op de vraag.

“Ja, een echte dovencultuur is er zeker. Maar dat is niet eigen aan doven. Dat is eigen aan alles en iedereen die zich ergens wilt nestelen. Zo hebben mijn groepje vrienden onder de horenden ook eigen gewoontes en activiteiten.” (Lukas)

‘Soms. Je moet een onderscheid maken tussen mensen die volledig doof zijn en mensen die slecht horen. Doven communiceren anders dan slechthorenden. Slechthorenden zijn bijna altijd oraal opgevoed en kunnen praten en door middel van liplezen in de meeste gevallen een gesprek volgen. Doven communiceren niet oraal. Zij hebben handgebaren en zijn in mijn ogen een andere categorie. Zij zonderen zich volgens mij meer af. Zij hebben ook meer activiteiten, een eigen ledenbestand. Oraal opgevoede slechthorenden kunnen in een horende en slechthorende omgeving opereren. Voor doven is het vaak alleen de dovenomgeving.’ (Nout)

In de interviews is ook de vraag gesteld of men positieve facetten van doofheid kon opnoemen. Er kwamen vele antwoorden, ook antwoorden die in cultureel geografische zin van belang zijn. De helft van de respondenten noemt namelijk het feit dat ze altijd en overal hun gehoorapparaat of ander hulpmiddel kunnen uitschakelen en in totale stilte kunnen leven. Met name de goede nachtrust wordt hierbij als voorbeeld vermeld. Zij kunnen in zekere zin de omgeving uitschakelen. Een kwart van de respondenten vindt dat zij door hun doofheid eerder zelfstandig worden. Hun doofheid zorgt voor hun beeld over de samenleving.

“Door om te gaan met slechthorendheid, kom je er snel achter wie je echte vrienden zijn. Die staan namelijk voor je klaar als je iets niet verstaat en zijn bereid om het zo vaak te herhalen tot je het gehoord en gesnapt heb. Je leert ook dat de maatschappij niet zo makkelijk is. Je leert voor jezelf opkomen op een harde manier, waardoor ik een echte doorzetter ben geworden.” (Ilse)

Dit fragment uit het interview met Ilse is niet alleen een voorbeeld van de positieve facetten van doofheid, maar is zodoende ook een voorbeeld van de kijk van de meerderheid van de respondenten op hoe zij hun leven leiden.

Op dezelfde wijze is de respondenten gevraagd of zij negatieve facetten van doofheid konden opnoemen. Zoals men het uitzetten van het gehoorapparaat en het daarmee uitschakelen van de omgeving als positief ervaart, wordt de uitschakeling van henzelf door de omgeving als negatief ervaren. Men merkt dat doofheid sociale uitsluiting tot gevolg kan hebben, wat een gevolg van het cultureel imperialisme (horende deel van de samenleving is dominant) is. De onderstaande interviewfragmenten onderstrepen dit.

“Mensen praten je een schuld gevoel aan en willen je het gevoel geven dat je er niet bij hoort. Ik werd onwijs onzeker toen ik door had dat slechthorendheid niet echt normaal was. Ik merkte ook dat sommige mensen het geduld er totaal niet voor hebben om gewoon even rustig dingen uit te leggen, alles gaat tegenwoordig vlug, vlug.” (Ilse)

“Je kunt nooit in een groep meevolgen, je kunt nooit meedoen aan discussies in grote groepen. Je kunt geen telefoons opnemen en je stuit vaak op onbegrip bij mensen. [...] Het meest negatieve

ding dat is uit mijn doofheid haal, is vooral 'sociaal contact'. Dat wil zeggen, je doofheid belemmert je om sociaal te zijn en dat is voor mij soms wel lastig. Ik ben iemand die graag onder de mensen is, maar als ik de mensen niet kan volgen of niet aan de discussie kan deelnemen, dan voel ik me onwennig en onzeker." (Sophie)

Een vraag die hier op volgt, is of doven en slechthorenden zichzelf als gehandicapt zien. Een klein aantal (drie) van respondenten vind zichzelf niet gehandicapt, omdat zij niet beter weten of omdat zij het inmiddels geaccepteerd hebben. Anderen beantwoorden deze vraag stellig positief.

"Sommigen draaien rond de pot dat het geen handicap, daar doe ik niet aan. Het is een lichamelijk gebrek, punt. Ik heb het wel aanvaard, maar ik heb een hekel aan doven en slechthorenden die zeggen dat ze geen handicap hebben." (Goran)

"Ja, het belemmert me in de dingen die ik wil doen. In dit geval sociaal contact. Ja, dat ligt vooral aan de horende maatschappij. Ik wil praten met iedereen, ik wil alles kunnen volgen, maar horende mensen zijn daar op niet ingesteld om duidelijk te maken voor mij of andere doven". (Ilse)

Ondanks dat beide respondenten de vraag positief beantwoorden, ziet de ene persoon (Goran) doofheid als een handicap volgens het medisch model en ziet de andere persoon (Ilse) het als een handicap volgens het sociale model. Veruit de meeste respondenten beantwoorden deze vraag echter met zowel ja als nee. In het volgende antwoord laat de respondent zien, dat het een handicap is, maar dat er omgevingen zijn (vrienden, familie) waar zij het niet als een handicap ervaart.

"Ik zie het als een handicap. Als iemand me vraagt: heb je een handicap? Dan zeg ik ja. Maar ik zie het ook weer niet als een handicap. Het is echt een vastgegroeid deel aan mij. Ik vergeet dat vaak. Mijn vrienden vergeten ook vaak dat ik doof ben. Ze bellen soms en haken dan opeens in en dan smsen ze: sorry vergeten dat je niet kan opnemen. [...] M'n familie roept ook naar mij en dan denken ze: ach ze hoort me niet. Een compliment op zich ze nemen ze zoals je bent en kijken niet naar je handicap". (Nele)

De volgende respondent vertelt juist over een plaats waar het wel als een handicap wordt gezien:

“Ja en nee. Mensen buiten mij om maken er een handicap van. Ze nemen doven niet graag aan op hun werk onder andere, omdat een dove een belemmering zou zijn op de werkplaats, [...]. Mensen zijn gelijk, of je nu doof bent maakt niet uit. Soms kunnen doven meer dan horenden. Dat willen sommigen niet inzien.” (Inez)

Olivia komt in haar antwoord terug op waar deze paragraaf mee is begonnen, namelijk dat de Dovengemeenschap geen homogene gemeenschap is.

“Ja, dat wil zeggen: het is een deel van mijn identiteit en ik heb het grotendeels geaccepteerd, maar ik zie het niet als aparte cultuur, waarbinnen ik mij helemaal thuis voel. Ik merk gewoon dat ik veel mis, dus ervaar ik het al een beperking, oftewel een handicap. Dat ik me niet helemaal in die cultuur thuis voel heeft te maken met twee dingen. Eén, ik ben zwaar slechthorend, [...] waardoor je eigenlijk in twee werelden staat, maar nergens echt bij hoort. Ik zal nooit voldoende kunnen horen, maar zal me ook nooit thuis voelen in de Dovencultuur waar geluid etc. helemaal geen rol speelt. Twee, ik ben opgegroeid en beweeg me voornamelijk in de horende wereld. Daar voel ik me redelijk thuis en voel ik me, ondanks dat ik anders ben, wel geaccepteerd.” (Olivia)

Zij vertelt hier dus, dat haar zware slechthorendheid ook binnen de Dovengemeenschap een handicap kan zijn, omdat zij niet “D/doof” genoeg is. Zo wordt de theorie van Young (1990 In: Valentine, 2001), dat gemeenschappen juist voor sociale uitsluiting kunnen zorgen. Over het algemeen kan worden gesteld, dat men zich meer gehandicapt voelt volgens het sociale model, oftewel de rol die de maatschappij speelt in het creëren van een handicap.

Naast dat de respondenten geen lid zijn van verenigingen die niet speciaal of doven en/of slechthorenden zijn gericht, zijn er ook nog andere plaatsen die men liever (in vrije tijd) mijdt, of waar men beperkingen ondervindt. Dit is tevens het laatste niveau van Harlem (1976), namelijk niveau A, waarmee het dagelijks leven wordt bedoeld. Zo gaat men niet snel naar concerten of naar normale cafés of andere uitgaansgelegenheden. Ook maakt

men geen gebruik van de telefooncel. Maar men ondervindt voornamelijk problemen op plekken waar de mensen een andere taal dan het Nederlands praten of met een onbekend accent spreken.

4.6 Internet

Hoewel er in dit onderzoek op een aantal plaatsen gefocust werd, zoals deze in de hiervoor gaande paragrafen zijn beschreven, kwam er tijdens de dataverzameling een andere, voor de respondenten belangrijke, 'plaats' aan het licht. Deze plaats is het internet. Veertien van de achttien respondenten spraken tijdens hun interview over het internet. Deze plaats kwam veelal ter sprake als men het over de Dovengemeenschap had. Dertien van hen gebruikten het internet voornamelijk als communicatiemiddel. De volgende citaten bevestigen dit:

“(Internet is) Heel belangrijk. Thuis is het samen met mijn gsm mijn enige contact met de buitenwereld. [...] Ik ga zowat elke avond om contact op te zoeken met mijn vrienden.” (Vanessa)

“Een jaar of twee-drie geleden begon ik mij af te vragen: er moeten meer mensen zoals ik zijn, met dezelfde problemen. Dus ben ik gericht gaan zoeken op internet naar clubs of blogs, alles wat met Doof zijn te maken had. En op den duur ben ik terecht gekomen op www.deafforum.be. Daar heb ik in eerste instantie veel mensen op het forum leren kennen en na een tijdje begonnen er ook dove en slechthorende mensen op mijn MSN toe te stromen waar ik vaak leerzame gesprekken mee had” (Nout)

Het is niet alleen een middel om gelijkgestemden of om andere doven of slechthorenden te ontmoeten, maar het wordt ook gebruikt als communicatiemiddel op het werk.

“Mijn baas zorgt ervoor dat ik me goed voel op mijn werk. Ze stimuleert zelfs andere 'klanten' om mij te mailen in plaats van te bellen naar mijn collega's. Maar ik zorg er zelf ook voor dat klanten naar mij mailen door zelf vaak een mail te sturen” (Sophie)

“Telefoon doe ik niet dus alles via mail of per fax of per brief” (Vanessa)

Hoewel het internet voor horenden tegenwoordig ook zeer belangrijk is, zijn er voor doven en slechthorenden toch een verschil in betekenis. Daar veel doven en slechthorenden de telefoon niet kunnen gebruiken, is het internet met daarbij het e-mailen en programma's zoals MSN Messenger, een vervanger daarvoor. De communicatie via internet is voor één respondente (Sophie) zelfs de het enige communicatiemiddel met horenden. Wouter zegt hierover:

“Zonder internetcontact zouden doven eenzamer zijn, denk ik althans. Ze zouden minder goed nieuws kunnen uitwisselen.” (Wouter)

Voor D/doven of slechthorende gebruikers van het internet geldt dus niet dat het gebruik relaties met familie en vrienden ontwricht. In plaats daarvan worden deze zelfs versterkt, omdat de communicatie makkelijker verloopt. De communicatiebeperking wordt hier juist door overwonnen. Internet wordt inderdaad door veel respondenten niet alleen als communicatiemiddel gebruikt, maar ook als informatievoorziening. Voor slechts één respondent (Fred) is het internet er vooral voor het opzoeken van informatie over nieuwe medisch-technologische ontwikkelingen.

4.7 Algemene factoren.

In dit hoofdstuk zijn nu alle plaatsen, inclusief het internet als plaats, en de belevingen die doven en slechthorenden daarbij hebben beschreven. De plaatsbelevingen van doven en slechthorenden worden, mijns inziens, gevormd door drie factoren. De belangrijkste factor is daarbij het persoonlijk doel. Deze factor zorgt gelijk voor de grootste verschillen in beleving, aangezien met persoonlijk doel de verwachtingen die mensen van plaatsen hebben, welke worden veroorzaakt door verschil in de karakters van mensen, bedoeld worden. Vervolgens betekent het de wilskracht die iemand heeft om het doel wat men voor ogen ziet te bereiken. Dit is met name zichtbaar op scholen en andere onderwijsinstellingen. Daar het doven- en slechthorendenonderwijs achter ligt op het reguliere onderwijs, kost het doven en slechthorenden behoorlijk wat doorzettingsvermogen om zich, door over te stappen naar het reguliere onderwijs, verder

te ontwikkelen. Of men zich vervolgens op het reguliere onderwijs prettig voelt heeft weer te maken met de andere factoren.

Acceptatie is de volgende factor. Wanneer een persoon geaccepteerd wordt door de omgeving, dit kan de Dovenomgeving zijn of de horende omgeving, zorgt er voor of iemand zich op een plaats prettig voelt. Deze acceptatie kan zich op allerlei manieren uiten, bijvoorbeeld door de bereidheid van ouders om speciale hulpmiddelen (wekker, telefoon, ringleiding) aan te schaffen om thuis het leven van een doof of slechthorend kind te vergemakkelijken. Of doordat de werkgever rekening houdt met de handicap van de dove/ slechthorende werknemer. Acceptatie houdt in dat de persoon in een bepaalde omgeving geen sociale uitsluiting ervaart.

Als laatste komt de factor communicatie aan bod. Met deze factor onderscheiden doven en slechthorenden zich in de beleving van een plaats van horenden. Communicatie zijn de mogelijkheden van de persoon zelf om contact te maken met anderen. In de Dovengemeenschap moet men, om zich daar totaal deel van te voelen, Nederlandse GebarenTaal kunnen spreken. Wil men zich prettig voelen in de horende maatschappij, dan moet men zich op een redelijk niveau oraal verstaanbaar kunnen maken. Daarnaast, wat sterk verbonden is met de factor acceptatie, zijn de mogelijkheden van de horende samenleving om te communiceren met doven en slechthorenden van belang.

Hoofdstuk 5: Conclusie

Nadat in hoofdstuk 3 het theoretisch raamwerk is gegeven voor dit onderzoek over de betekenis van bepaalde plaatsen door D/doven en slechthorenden en in hoofdstuk 4 de uitkomsten van de dataverzameling uiteen zijn gezet, kunnen in dit hoofdstuk hoofd- en deelvragen beantwoord worden. De hoofdvraag luidt:

“Welke betekenis geven (Nederlandse) D/doven en slechthorenden aan plaatsen en hoe beleven zij deze plaatsen, zoals thuis en bij familie, school of andere onderwijsinstituties, werk en Dovengemeenschappen en daarbuiten?”

Uit de interviews bleek al snel dat daar nog een plaats aan toegevoegd kon worden, namelijk het internet.

Alvorens de hoofdvraag zal worden beantwoord, wordt eerst een antwoord gegeven op de gestelde deelvragen.

1. Bestaat er een Dovengemeenschap en Dovencultuur en wat zijn de aspecten daarvan?

In hoofdstuk 3 is gesteld dat een gemeenschap een sociaal netwerk is van op elkaar ingewerkte individuen, over het algemeen opgaand in een ruimtelijk afgebakend gebied. Volgens de respondenten bestaat er zeker een Dovengemeenschap in Nederland en Vlaanderen. Deze Dovengemeenschap bestaat uit een minderheidsgroep. Een minderheidsgroep is een subgroep van de bevolking die gezien worden, of zichzelf zien, als een op de een of andere manier anders dan de algemene bevolking. In dit geval onderscheidt deze minderheidsgroep zich van de meerderheid van de bevolking, doordat zij een gehoorbeperking hebben. Deze minderheidsgroep bakent zichzelf af met het begrip Doofzijn. Doofzijn slaat op de sociale kanten van het gehoorverlies. Doofzijn verwijst voornamelijk naar de mensen die doof geboren zijn of prelinguaal doof zijn geworden en zijn opgegroeid met gebarentaal. De Nederlandse Gebarentaal is dan ook

het belangrijkste onderdeel van de Dovencultuur. Plaatsen waar D/doven en slechthorenden elkaar ontmoeten zijn bijvoorbeeld gebarencafés, clubhuizen, congrescentra en op het internet. Dat wil niet zeggen dat de Dovengemeenschap een homogene gemeenschap is. Wanneer mensen met een gehoorbeperking de Nederlandse Gebarentaal niet geheel machtig zijn, kunnen zij nooit volledig lid worden van de Dovengemeenschap. Bepaalde D/doven accepteren een andere vorm van communicatie niet buiten de Nederlandse Gebarentaal. Geen enkele respondent uit het onderzoek noemt zichzelf volledig lid van de Dovengemeenschap, ongeacht de mate van gehoorverlies. Het identificeren met de leden van een bepaalde D/doven- of slechthorendenvereniging is de belangrijkste reden om lid te worden van zo'n vereniging. Daarnaast is de manier van communiceren een belangrijke reden. Doofheid en de daarmee verbonden manieren van communiceren vormen niet alleen een Dovengemeenschap, het zorgt ook voor sociale uitsluiting. Bij de beantwoording van deelvraag 2 wordt hier op in gegaan.

2. In hoeverre ondervinden D/doven en slechthorenden belemmeringen op de plaatsen en wat zijn de oorzaken daarvan?

De feministische wetenschappelijke stroming veronderstelt, doordat iedereen plaatsen anders kan beleven, dat doofheid/ Doof zijn invloed heeft op de beleving van een plaats. Op deze manier zouden D/doven en slechthorenden een andere betekenis geven aan de onderzochte plaatsen. Zo ondervinden D/doven en slechthorenden op bepaalde plaatsen belemmeringen die afwijken van de belemmeringen die horenden zouden tegenkomen. Dat komt in eerste instantie doordat men een medische beperking heeft, wat onderschreven wordt door het medische model van het gehandicapte lichaam. Hierdoor is men niet altijd in staat om net zo zelfstandig te leven als horenden. Men kan hiervoor speciale hulpmiddelen aanschaffen. Dit is beschreven bij de beantwoording van deelvraag 3. De meeste belemmeringen in het dagelijks leven blijken te maken hebben met de communicatie- en acceptatieproblemen die er bestaan tussen D/doven en slechthorenden met horenden en andersom. Door deze belemmeringen ondervinden D/doven en slechthorenden vaak sociale uitsluiting van de horende wereld. Dit wordt

onderschreven door het sociale model van het gehandicapte lichaam, waarbij gesteld wordt dat de maatschappij een rol speelt bij het creëren van handicaps. Binnen de onderzochte plaatsen zijn dan ook plekken naar voren gekomen welke een sterk communicatiegerelateerd zijn, alwaar D/doven en slechthorenden belemmeringen ondervinden. Doordat men moeite heeft met communiceren waarbij er veel bijgeluiden zijn, zoals bij groepsgesprekken of luide muziek, worden plekken waar dit voorkomt gemeden. Dit gaat dan bijvoorbeeld om de eettafel thuis, cafés en het reguliere onderwijs. Het komt ook voor dat D/doven of slechthorenden juist belemmeringen ondervinden op het D/doven- of slechthorendenonderwijs, wanneer men daar wel of geen gebarentaal mag spreken. Vooral op scholen ondervinden D/doven en slechthorenden acceptatieproblemen. Ook op de werkplek ondervindt men problemen. De vergaderruimte wordt gemeden of er moeten aanpassingen komen. Net als thuis, heeft men hier moeite om de telefoon te beantwoorden. Men zoekt dan banen waarbij men via gebarentaal kan communiceren, zelfstandig kan werken of men zoekt naar oplossingen om het werk wat men doet te vergemakkelijken. Deze worden besproken bij de volgende deelvraag.

3. Wat voor hulpmiddelen of regelingen zijn er op de plaatsen om het dagelijks leven van D/doven en slechthorenden te vergemakkelijken?

D/doven en slechthorenden hebben blijkens het voorgaande hulpmiddelen en regelingen nodig om het dagelijks leven te vergemakkelijken. Deze gebruikt men op alle onderzochte plaatsen. In eerste instantie zijn er D/doven- en slechthorendenscholen waar men les kan volgen. Volgt men onderwijs op het reguliere onderwijs, dan kunnen er regelingen getroffen waardoor men alles kan volgen, zoals vooraan in de klas zitten, liplezen en alternatieve toetsvormen. Wanneer men (horende) mensen om zich heen heeft die hen kunnen helpen, dan zijn er vaak geen materiële hulpmiddelen aanwezig. Zijn die er niet, of wil men toch materiële hulpmiddelen, dan worden er bijvoorbeeld thuis vaak een ringleiding voor televisie of radio en/of een flits/tril systeem gebruikt voor de deurbel, telefoon of wekker. Op deze manier voelt men zich zelfstandiger en wordt de omgeving als prettig ervaren. Ditzelfde geldt ook voor de werkplek.

Communicatieproblemen worden overwonnen door het gebruik van internet. Het is een alternatief geworden van de telefoon. Het gebruik van internet geldt niet alleen voor de werksituatie, maar ook in het privé-leven van D/doven en slechthorenden is het het belangrijkste communicatiemiddel geworden. Door het internet hebben D/doven en slechthorenden een middel gekregen waardoor ze beter informatie kunnen opvragen, vrienden ontmoet en met de buitenwereld kunnen communiceren. Op het internet ondervindt men geen sociale uitsluiting.

Voor het beantwoorden van de hoofdvraag blijken drie algemene factoren ten grondslag te liggen aan de beleving van een plaats, te weten persoonlijk doel, acceptatie en communicatie. De drie algemene factoren die hier genoemd zijn, zijn allen van sociale aard. De eerste, en wellicht de belangrijkste, is het persoonlijk doel. Het persoonlijk doel is de wilskracht die iemand heeft om op een bepaalde plek iets te realiseren, met daarbij de verwachtingen die iemand van een plaats heeft. Deze factor zorgt voor de grootste verschillen de belevingen van plaatsen tussen mensen. Elk mens, met of zonder gehoorbeperking heeft een andere beleving van plaatsen. Hierdoor is het lastig om algemene belevingen van plaatsen door D/doven en slechthorenden te geven. De volgende factor is acceptatie, zowel door horenden als door D/doven en slechthorenden. Het houdt in dat de persoon in een bepaalde omgeving geen sociale uitsluiting ervaart. De laatste factor is communicatie. Met deze laatste factor onderscheiden doven en slechthorenden zich van horenden. Doven en slechthorenden zijn wat dit betreft een minderheid ten opzichte van de horende meerderheid. Aangezien Nederlandse GebarenTaal nog altijd geen erkende officiële taal is in Nederland en het door zeer weinig horenden wordt gesproken, kunnen doven en slechthorenden (die NGT als eerste taal beschouwen) deze niet overal gebruiken, behalve als ze onder elkaar zijn.

6: Literatuurlijst

- Baarda, D.B, M.P.M de Goede en J. Teunissen (2005), *Basisboek kwalitatief onderzoek: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Stenfert Kroese.
- Bersselaar, V. van den (1997), *Wetenschapsfilosofie in veelvoud: fundamenten voor professioneel handelen*. Bussum: Dick Couthino.
- Breed, P.C.M. en B.C. Swaans-Joha (1986), *Doven In Nederland. Een exploratief onderzoek naar de leefsituatie van volwassen dove mensen in relatie tot opvoeding en onderwijs*. Stichting Nederlandse Gehandicaptenraad.
- Burns, N. (2004), *Negotiating Difference: Disabled eople's Experiences of Housebuilders*. In: *Housing Studies*, vol. 19, No. 5 p. 765-780.
- Butler, R. and H. Parr (1999), *Mind and body spaces. Geographies of illness, impairment and disability*. Londen: Routledge.
- Chouinard, V. (1997), *Making space for disabling differences: challenging ableist geographies*. In: *Environment and Planning D: Society and Space*, vol. 15 p. 379-390.
- Cresswell, T. (2004), *Place, a short introduction*. Malden, USA: Blackwell Publishing.
- Gubrium, J.F and J.A. Holstein (2001), *Handbook of interview research*. Thousand Oaks: Sage.
- Harlem G. (1976), *Rehabilitation Medicine. Studies on the Relation between Impairment, Disability and Dependency*. Stockholm: The Almqvist and Wiksell Periodical Company.
- Isarin, J. (2006) "*Hoor Hen*". Twello: Van Tricht uitgeverij.
- Johnston, R.J. (2000), *The dictionary of human geography*. Malden: Blackwell Publishers.
- Josephs, S. en P.A Linley (2006), *Positive Psychology Versus the Medical Model*. In: *American Psychologist Nummering: vol. 61, afl. 4 (01 05)*, pag. 332 (2)
- Kitchin, R. (1999), *Creating awareness of Others. Highlighting the Role of Space and Place*. In: *Geography* vol. 84(1) p. 45-54.

- Knox, P.L. en S.A. Marston (2001), *Places and regions in global context: Human Geography*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Ladd, P. (2003), *Understanding Deaf Culture. In search of Deafhood*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Marshall, C, G.B. Rossman (1999), *Designing qualitative research. Thousand Oaks: Sage*.
- McDowell, L. (1999) *Gender, identity and place. Understanding feminist geographies*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Miles, M and J. Crush (1993) *Personal Narratives as Interactive Texts: Collecting and Interpreting Migrant Life-Histories*. In: *Professional Geographer*, 45(1) 1993 p. 95-129 Cambridge: Blackwell Publishers.
- Rose et al. (1997), *Introduction*. In: *Feminist Geographies. Explorations in diversity and difference*. Harlow; Longman.
- Sibley, D. (1995), *Geographies of exclusion*. Londen: Routledge.
- Skelton, T. en G. Valentine (2003), '*It feels like being Deaf is normal*': *an exploration into the complexities of defining D/deafness and young D/deaf people's identities*. In: *The Canadian Geographer*, vol 47, no. 4 p. 451-466.
- Tijsseling, C. (2006), *Anders doof zijn. Een nieuw perspectief op dove kinderen*. Twello: Van Tricht uitgeverij.
- Valentine, G. (2001), *Social Geographies, space and society*. Harlow: Prentice Hall.
- Valentine, G. en S.L. Holloway (2002), *Cyberkids? Exploring Children's Identities and Social Networks in On-line and Off-line Worlds*. In: *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 92(2) p. 302-319.

Internetsites:

- Deafforum België: www.deafforum.be : laatst bezocht op 29 juni 2006
- Deafforum Nederland: www.deafforum.nl: laatst bezocht op 29 juni 2006
- www.doof.nl: laatst bezocht op 11 augustus 2006
- Dovenschap. De organisatie voor en door doven: www.dovenschap.nl : laatst bezocht op 12 januari 2007
- <http://www.hinkgroep.net/brouwer/slechthorendheidwatisdat.html> Laatst bezocht op 11 januari 2007
- <http://www.nko.uza.be/prof/ci/index.html> Laatst bezocht op 11 januari 2007
- Sociaal Cultureel Planbureau: www.scp.nl laatst bezocht op 15 september 2006

7: Bijlage. Het interview.

- 1: Er wordt begonnen met hoe het thuis in het gezin ten tijde van de jeugd was.
- Waren er vroeger in het gezin andere familieleden ook doof
 - Voelde u uw thuis anders dan andere familieleden? Doorvragen: waardoor kwam dat?
 - Was thuis voor u een veilige plek? Doorvragen waarom het een veilige plek was. Voelt u zich daar prettig?
 - Waren er vroeger thuis aanpassingen aangebracht voor u?
 - Hoe communiceerde u met uw familieleden?
 - Droeg u thuis een gehoorapparaat?
 - Als u nu denkt aan de situatie hoe deze nu thuis is: zijn er verschillen met vroeger?
- 2: De tweede fase gaat over de schooltijd
- Op wat voor soort scholen heeft u gezeten?
 - Was de school voor u een veilige plek?
 - Had u tijdens uw schooltijd contact met horende kinderen? Identificeerde u zich met hen?
 - Had u tijdens uw schooltijd contact met D/dove kinderen? Identificeerde u zich met hen?
 - Had u tijdens uw schooltijd contact met Dove volwassenen? Identificeerde u zich met hen?
 - Hoe communiceerde u op school?
 - Droeg u op school uw gehoorapparaat?
 - Heeft u op school een beroep geleerd?
- 3: Op het werk:
- Had u het gevoel dat u zelf een beroep hebt kunnen kiezen? Zo nee, waarin werd u dan beperkt?
 - Wat voor werk doet u?

- Is uw werkplaats voor u een veilige plek? Voelt u zich daar prettig?
- Heeft u voor dit werk geleerd op een dovenschool? Of op een andere school?
- Doet u dit werk alleen of samen met anderen?
- Zijn er op uw werk andere doven? Heeft u daar contact mee?
- Is er ooit een situatie geweest waarin uw doofheid uw werk belemmerde?
- Hoe heeft u dit opgelost?
- Hoe communiceert u op uw werk?

4: Vrije tijd:

- bent u lid van een club of vereniging voor D/doven? Waarom wel/niet?
- Hoe communiceert u met de andere leden?
- Bent u lid van een vereniging of club van horenden? Waarom wel/niet?
- Zijn daar ook andere D/doven?
- Hoe communiceert u met de andere leden?
- Zijn er plekken waar u in, uw vrije tijd, niet naar toe gaat, vanwege uw beperking? Waarom niet?

Stap 5: Standaardvragen

- Wat is uw leeftijd?
- Bent u doof geboren?
- Zo niet, sinds wanneer bent u doof?
- Medisch gezien: in hoeverre bent u doof?
- Maakt u gebruik van een gehoorapparaat of andere hulpmiddelen?
- Heeft u nog andere beperkingen?
- Heeft u gebarentaal leren te spreken?
- Kunt u liplezen?
- Mag ik u vragen naar uw huwelijkse staat?
- Is uw partner ook D/doof?

- Heeft uw kinderen? Zijn zij ook D/doof?
- Overgangsvraag: uit uw gezin, waren er andere familieleden ook doof?

Vervolgens worden er een aantal algemene vragen gesteld naar aanleiding van het onderzoek van Skelton en Valentine (2003) *'It feels like being Deaf is normal': an exploration into the complexities of defining D/deafness and young D/deaf people's identities.*

- Hoe denkt u uzelf en D/doofzijn? (negatief/ positief) Kunt uw positieve dingen noemen over doofheid/ Doof zijn? Kunt U een paar negatieve dingen noemen over doofheid/ Doofzijn?
- Heeft u ooit een periode gekent dat u ontkende D/doof te zijn?
- Heeft u zich ooit wel eens geschaamd dat u doof was? In welke situaties kwam dit voor?
- Kunt u een tijd herinneren dat u zich realiseerde dat u niet kon horen, maar dat anderen dat wel konden?
- Denkt u dat D/doven in Nederland een eigen wereld hebben met eigen gewoontes en eigen activiteiten (dus anders dan horenden)?
- Ziet u uw doofheid als een handicap?
- Bent u er trots op dat u D/doof bent? (dit is de slotvraag).